

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1915.

Andra kammaren.

Nr 43.

Lördagen den 20 mars, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Till behandling förelåg nu statsutskottets utlåtande, nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av medel för understödjande av arbetslösa tobaksarbetare jämte två i ämnet väckta motioner.

Ang. understödjande av arbetslösa tobaksarbetare m. m.

I en till riksdagen den 12 februari 1915 avläten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition, nr 37, hade Kungl. Maj:t under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag föreslagit riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att av det förslagsvis beräknade belopp av 5,000,000 kronor, som 1914 års senare riksdag ställt till Kungl. Maj:ts förfogande att enligt vissa angivna grunder användas såsom bidrag till understödjande av arbetslösa, i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder som angäves i statsrådsprotokollet, använda erforderliga medel till understödjande av arbetslösa tobaksarbetare.

I sammanhang härmed hade utskottet till behandling förehaft två inom andra kammaren väckta motioner, nämligen:

nr 199 av herr *Nilsson* i Kristianstad *m. fl.*, däri hemställts, att riksdagen ville besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts förenämnda proposition, att understöd till arbetslösa tobaksarbetare skulle utgå av statsmedel oavsett behovet samt till de belopp och efter de grunder, som i motionen närmare angivits, och att utbetalningen av understödet skulle, där så vore möjligt, ombesörjas av tobaksarbetareförbundet under de kontrollföreskrifter socialstyrelsen kunde finna nödiga; och

att Kungl. Maj:t måtte bemyndigas att av det förslagsvis beräknade belopp av 5,000,000 kronor, som 1914 års senare riksdag ställt till Kungl. Maj:ts förfogande för understöd åt arbetslösa, använda erforderliga medel för understöd åt arbetslösa tobaksarbetare; samt

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

nr 200 av herr *Söderberg* i Stockholm som föreslagit, att riksdagen måtte till ersättning åt tobaksarbetareförbundet i Sverige för vad detsamma till följd av riksdagens beslut om tobaksmonopolets införande nödgats utbetala i understöd till arbetslösa tobaksarbetare anvisa ett belopp av 36,000 kronor.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts ovanberörda proposition och herr Nilssons i Kristianstad m. fl. motion nr 199 till understödjande av arbetslösa tobaksarbetare i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet förordade grunder på extra stat för år 1916 under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 365,000 kronor; samt

b) att herr Söderbergs i Stockholm motion nr 200 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *A. C. Lindblad*, *Thorsson*, *Rydén* i Malmö, *Nilsson* i Kabbarp, *Anderson* i Råstock och *Ingvarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och herr Nilssons i Kristianstad m. fl. motion nr 199 samt med bifall till herr Söderbergs i Stockholm motion nr 200 till understödjande av arbetslösa tobaksarbetare i huvudsaklig överensstämmelse med av utskottet förordade grunder samt till ersättning åt tobaksarbetareförbundet för utbetalt understöd åt sådana arbetare på extra stat för år 1916 under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 401,000 kronor.

Utskottets hemställan upplästes, varefter ordet begärdes av

Herr *Thorsson*, som yttrade: Herr talman! Då jag reserverat mig tillsammans med mina partikamrater i denna fråga, ber jag att få säga några ord. Saken ligger så att samtliga utskottets ledamöter varit eniga om att biträda punkten a) men däremot varit skiljaktiga i fråga om punkten b). Jag skall nu be att få säga ett par ord med anledning av vad som sålunda föreligger till kammarens avgörande.

Som kammarens ledamöter behagade finna, så har Kungl. Maj:t uti nu föreliggande förslag framställt en begäran om anslag, i syfte att bereda de tobaksarbetare vilka genom riksdagens beslut i tobaksmonopolfrågan blivit arbetslösa, ett understöd, uppgående till

för man och hustru	120 öre per dag,
» ensamstående person, som fyllt 18 år . . .	80 » » » ,
» » » » » » 15 » , men	
ej 18 år	50 » » » ,
» inom eller utom äktenskapet fött barn under	
15 år	25 » » » .

Herr Nilsson i Kristianstad m. fl. ha i en motion framställt en begäran om att

cigarrarbetare och övriga manliga arbetare			
fyllda 18 år skulle få ett understöd av . . .	kr. 2:—	per dag,	
yrkeslärda kvinnor inom cigarrindustrien fyllda			
18 år	kr. 1:70	»	»
kvinnliga icke yrkeslärda arbetare fyllda 18 år	kr. 1:15	»	»
och.			
manliga och kvinnliga under 18 år	kr. 0:80	»	»

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

Vid behandlingen av detta ärende ha utskottets ledamöter enats om att tillstyrka ett anslag, som går ut på att

för man och hustru utbetalas	175 öre	per dag,	
» ensamstående person, som fyllt 18 år . . .	125	»	»
» » » » 15, men ej			
18 år	70	»	»
» inom eller utom äktenskapet fött barn under			
15 år	30	»	»

Siffrornas valör här visar ju tydligt på, att här så att säga träffats en överenskommelse inom utskottet, varigenom enighet uppnåtts om ett förslag som innebär en medelväg mellan motionärens framställning och Kungl. Maj:ts. Och jag har redan förut tillkännagivit, att samtliga utskottets ledamöter ansluta sig till framställningen under punkt a.

Däremot har herr Söderberg uti sin motion gjort en framställning om att till tobaksarbetarförbundet skulle utbetalas ett belopp av 36,000 kronor, avsett såsom ersättning för det understöd som detta förbund fått utbetala till följd av den stora arbetslöshet som drabbar förbundets medlemmar. Utskottsmajoriteten har ansett, att ett bifall till motionen skulle medföra vittgående konsekvenser och av denna anledning avstyrkt densamma. Varuti dessa konsekvenser skulle bestå, har icke utskottet närmare utvecklat. Emellertid synes det mig, att när utskottet har biträtt Kungl. Maj:ts förslag att till kommuner skola återbetalas de belopp, som de eventuellt ha utbetalt till arbetslösa tobaksarbetare, så har utskottet därigenom principiellt erkänt, att denna arbetslöshet är framkallad av det beslut riksdagen fattade i tobaksmonopolfrågan. Och för min del kan jag icke frigöra mig från den tanken, att här har tobaksarbetarförbundet av omständigheter, som förbundet såsom sådant icke kunnat utöva något inflytande på, ålagts en utbetalning av en sådan omfattning, att det vore riktigt, om staten helt eller delvis återbetalade det belopp, som förbundet med stora uppoffringar tvingats att utgiva för att upprätthålla sina arbetslösa medlemmars liv.

Det är därför jag för min del ansett det vara riktigt att biträda det i herr Söderbergs motion framställda yrkandet. Och

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.

jag ber därför, utan att nu närmare ingå på saken, få yrka bifall till punkten a) i det föreliggande utskottsbetänkandet samt avslag å utskottets framställning i fråga om punkten b) och bifall till herr Söderbergs motion.

(Forts.)

Vidare anförde

Herr Nilsson i Kristianstad: Herr talman, mina herrar! I egenskap av motionär i denna fråga skall jag till en början be att få uttala mitt tack till statsutskottet för den välvilja, med vilken det har upptagit det yrkande, som jag jämte sju kamrater i en motion gjort framställning om. Men jag finner det lämpligt, att då denna fråga avgöres inför kammaren erinra om en annan sak, som, då det gäller att besluta om dessa understöd, icke kan skada, att den kommer till protokollet.

Redan i fjol inträffade, omedelbart efter det avgörandet träffades i riksdagen om införandet av statsmonopol — som av propositionen framgår — arbetslöshet i mycket stor utsträckning särskilt vid ett företag, nämligen Förenade tobaksfabrikerna. När frågan om statsmonopol avgjordes av kammaren, uttalades här bland annat av en medlem av kammaren den förhoppningen, att då statsmakterna gick med på att bevilja en ersättning till Förenade tobaksfabriker bortåt 3 miljoner kronor större än den kungl. propositionen hade förutsatt, så skulle även Förenade tobaksfabriker visa sig behjärta arbetarnes svåra ställning och, om det bleve fråga om att minska eller inskränka arbetstiden, icke utan tvingande skäl giva sig till att avskeda sin personal. Trots denna förhoppning, eller oberoende därav, ansåg sig emellertid Förenade tobaksfabriker — ehuru fjolåret ju som bekant för detta företag visade en årsvinst av bortåt 2,000,000 kronor — behöva vidtaga en mängd avskedanden. Därför är det av vikt att erinra sig, att avskedandena av tobaksarbetare huvudsakligen varit att hänföra sig till just det företag, som av statsmakterna vid statsmonopolets införande blev tillerkänt en större ersättning, än det egentligen enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle erhållit. Då således trots dessa förhoppningar arbetslöshet inträdde, är det alldeles naturligt, att det är från statsmakterna, vilka ju delvis måste anses vara orsak till denna arbetslöshet, som det måste vidtagas åtgärder. Såsom erinrats om i den kungl. propositionen, fanns ingen annan utväg under hösten i fjol än att anlita de kommunala hjälpbyråernas och hjälpkommittéernas verksamhet, som på grund av kristiden blivit igångsatt. Man ansåg emellertid redan då, att det understöd som där beviljades egentligen var tillkommet för att hjälpa *alla*, som drabbas av krisen, och naturligtvis i detta avseende icke skulle vara alldeles tillräckligt på tobaksarbetarne, som även utan krisen skulle i mycket hög grad varit arbetslösa.

Med denna utgångspunkt är det därför alldeles naturligt, att tobaksarbetarförbundet fick vidkännas — såsom i motionen

ytterligare påvisas — synnerligen stora utgifter för arbetslöshetsunderstöd. Det är naturligt, att detta förbund redan för sin del gjort yrkande på att få en bättre och större ersättning på grund av ibland dess arbetare förekommande arbetslöshet, än vad som genom den allmänna krisen kunde erhållas. Så kom då till sist denna proposition. Och det var därför, det kan uppriktigt bekännas här, med vemodsfyllda känslor, som man genomläste den kungl. propositionen, vilken ju över huvud taget icke medförde för tobaksarbetarne någon annan förmån än som tillerkännes andra arbetslösa, med undantag av ett litet bidrag till den bespisning som av enskilda anordnades på olika platser.

Med anledning härav, väckte vi den motion, som ville lägga understödet på en helt annan grund, än Kungl. Maj:t i sin proposition lagt. Vi utgingo nämligen ifrån att då det här gällde en arbetslöshet utan utsikt att bli mindre, tvärtom större, en arbetslöshet nödsakad av omständigheternas makt eller direkt av ett riksdagsbeslut i mycket hög grad, så borde man tillämpa andra principer än nödhjälpsprincipen. Vi utgingo därifrån, att en viss del av medellönen, beräknad till $\frac{3}{4}$ av den genomsnittliga årsinkomsten för olika arbetargrupper, skulle vara riktig, och vi stödde oss i detta avseende på förhållandena i Tyskland, då man där för några år sedan införde en ändring i tobaksbeskattningen. Jag vill för min del beklaga, att icke inom statsutskottet enighet har kunnat uppnås om att gå på den av oss i motionen anvisade vägen, som jag för min del måste säga vara den enda riktiga och konsekventa, då det gällde följderna av ett beslut som riksdagen föregående år fattat.

Då emellertid så icke varit fallet, och då ett bifall till denna motion möjligen skulle kunna föranleda olika beslut i kamrarna eller skulle kunna föranleda, att understödet möjligen stannade på den punkt Kungl. Maj:t föreslagit, har jag för min del icke tänkt framställa något yrkande om bifall till motionen, men till protokollet vill jag för min del i dag ha uttalat, att då det gäller här att tolka det av statsutskottet i motiveringen skrivna — där det bland annat heter, att det här understödet är tillmätt så att det icke blott skall vara understöd utan jämväl ersättning för förlorad arbetsanställning, och ytterligare på ett annat ställe i motiveringen det heter, att »fullständig medellöshet icke skall förutsättas för lämnande av understöd» — så måste de kommunala organen, vare sig det nu blir hjälpkommittéer eller hjälpbyråer, som skola utdela understöden, vid tillämpningen av denna sak också följa den här försiktigt i motiveringen uttalade åskådningen, så att man icke avvisar exempelvis en tobaksarbetare, därför att han har ett väl ordnat hem eller möjligen ett eller annat hundratal kronor, som han samlat under sin arbetstid.

Det är även i ett annat avseende som jag vill uttala ett önskemål, och det är att då det gäller bestämmelserna om villkoren för understöd är det bland annat så, att en understöds-

*Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)*

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Ports.)

tagande skall vara villig att åtaga sig annat lämpligt arbete. För tobaksarbetare är det, som vi förstå, icke lätt att taga vilket arbete som helst. Och t. o. m. arbete, som kan anses vara lämpligt, kanske i många avseenden kan föranleda obehagliga konsekvenser, om arbetarne tvingas till detsamma. Sålunda har man på sina håll inrättat nödpåsfabriker, där man tillverkar en slags påsar som sedan säljas. Tobaksarbeterskor ha i stor utsträckning fått anställning här. Men det är alldeles naturligt, att skall det vara någon mening med det arbete de få där, så skall naturligtvis betalningen icke understiga vad de i understöd skulle kunna erhålla. Och framför allt får man icke gå så tillväga, att man tvingar var och en tobaksarbeterska att taga detta arbete, ty det finns en massa individuella skäl som måste vägas, då det gäller att bedöma frågan om villigheten att åtaga sig annat arbete. Jag vill således i detta avseende uttala den förhoppningen, att de kommunala organisationerna icke heller på denna punkt tillämpa alltför stränga grundsatser och taga från tobaksarbetarne understöd, därför att de icke vilja taga arbete som, även om det kan anses lämpligt enligt hjälpbyråernas uppfattning, ur deras egen synpunkt ofta måste anses mindre lämpligt.

Ifråga om utbetalning av understöd hade vi ifrågasatt i vår motion, om icke tobaksarbetarförbundet, som under höstens lopp betalt ut bortåt 40,000 kronor i understöd till sina medlemmar, kunde få det förtroendet att även utbetala detta statsunderstöd, isynnerhet som tobaksarbetarförbundet förklarar sig villigt att icke göra någon skillnad på, om någon som söker understöd vore organiserad eller icke, utan förband sig att utbetala understöd även till dem, som voro oorganiserade inom industrien. Statsutskottet anser, att denna väg icke är möjlig att gå, utan föreslår, att de kommunala hjälpbyråerna skulle ha utbetalningen om hand. Men jag erinrar om att i många fall detta har sina svagheter också. Det finnes icke kommunala hjälpbyråer överallt, utan det är inskränkt till de stora och större städerna. Och ju mera arbetslösheten minskas i allmänhet genom krisens fortskridande avveckling blir man betänkt på att — såsom fallet är exempelvis i Göteborg — draga in dessa kommunala hjälpbyråer, därför att man icke anser sig kunna uppehålla dem endast för tobaksarbetarnes skull. Men därtill kommer, att denna industri är spridd över hela landet och att i de södra delarna av landet det finnes små cigarrfabriker här och där. Och det är icke säkert, att de kommunala myndigheterna äro villiga att sätta i gång någon kommunal hjälpkommitté för att utbetala understöd till några tobaksarbetare. Efter mitt förmenande hade det varit särdeles lämpligt, om tobaksarbetarförbundet hade blivit i tillfälle att, där det hade avdelningar, organisera och verkställa utbetalningen av dessa understöd.

Som saken nu ligger, skall jag för min del inskränka mig till att till protokollet uttala dessa förhoppningar, och jag vill

samtidigt också understryka, att om det exempelvis nu den 1 juni, då monopolet träder i kraft, skulle visa sig omöjligt för monopobollaget att omedelbart sysselsätta samtliga dessa arbetslösa tobaksarbetare, intet hinder skall möta att fortsätta utbetalningen av dessa understöd, så länge det beviljade anslaget räcker, någon tid därutöver, även om det icke möjligen kan ske utan att regeringen fattar provisoriskt beslut eller annat.

Ang. understödjande av arbetslösa tobaksarbetare m. m.
(Forts.)

Herr talman, med det jag här anfört, tillåter jag mig yrka bifall till utskottets förslag i den första punkten.

Herr Söderberg i Stockholm: Herr talman! Vad beträffar den första punkten i utskottsutlåtandet här, där man delvis tillmötesgått herr Nilssons i Kristianstad motion beträffande storleken av det blivande understödet till de arbetslösa tobaksarbetarna, men icke velat gå med på den princip som var den grundläggande för den motionen, nämligen att de arbetslösa tobaksarbetarna icke skulle ställas i paritet med andra arbetslösa arbetare och söka understöd i hjälpbyråerna etc., så skall jag be att få säga det, att om icke denna form för statens mellankomst för beredande av understöd till de arbetare, som blivit arbetslösa genom statens åtgärd att monopolisera industrien, icke skall väcka alltför bittra känslor hos dessa arbetare, så blir det nödvändigt att se till, att det blir några andra principer i praktiken tillämpade än de, som i många fall tillämpats vid utbetalning av arbetslöshetsunderstöd under den tid som gått. I vinter har det ju kommit rätt starka klagomål — särskilt här i Stockholm — däröver. Jag vet, att beträffande tobaksarbetarna har det inträffat fall, där en arbetslös tobaksarbeterska, för det hon haft 5 kronor i månaden i understöd från fattigvården, nekats bekomma någonting av det kommunala och statliga understödet. Skall man nu gå tillväga på det sättet överallt beträffande arbetslösa tobaksarbetare, att om det kan påvisas att han eller hon har någon enda liten inkomst vid sidan om, alltifrån fattigvårdsunderstöd, och det skulle bli skäl för att undanrycka statens mellankomst och understöd till den arbetare som är arbetslös på grund av industriens monopolisering, då beklagar jag på det högsta, att statsutskottets beslut blivit sådant som det blivit i denna punkt. Jag vill icke här inlåta mig vidare på den frågan, ty man kan ju ingenting göra åt den. Medlemmarna i statsutskottet från vårt håll ha väl sett, att det är omöjligt att få någon annan form på det och därför gått med på det. Men jag skulle vilja vända mig till högsta vederbörande här i dag, herr finansministern, om från hans sida icke kunde utgå några ord till de kommittéer som skola verkställa utbetalningen, så att tobaksarbetarna kunna komma i åtnjutande av understöd utan alltför närgångna undersökningar, vilket väl ingen kan komma ifrån att det är deras odisputabla rätt — hur liten den rätten än blir.

Min motion har den ärade statsutskottsmajoriteten avfärdat

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

på några rader, och det kan ju vara möjligt, att det berott därpå, att man haft en känsla av att det icke gått att med skäl bemöta den. Jag har talat med flera statsutskottsledamöter från olika partier, och de ha till fullo erkänt det berättigade i att tobaksarbetarförbundet fick tillbaka vad det betalt ut. Men se, det är konsekvenserna man fruktar för. Jag skall återkomma till dem senare.

Nu är det väl så beträffande monopoliseringen av denna industri, att när vi beslutade den historien i fjol, så är det ju möjligt, att man icke hade tillfälle att överblicka eller tänka sig in i hur det skulle gestalta sig under mellantiden från det att riksdagen beslöt monopoliseringen och till den tid monopolet skulle träda i kraft. Men när nu tiden gått och det varit en fruktansvärd vinter för en massa arbetare inom industrien och till riksdagens ledamöters kännedom kommer hur beslutet verkat, dels genom själva monopoliseringsbeslutet och dels, som en bidragande orsak, genom den form av tullförändring som infördes och hela det osäkra tillstånd som uppstod, och man nu vet, att det verkat så, att en hel del arbetare bragts fullständigt under isen, då kan jag icke förstå annat än att en var ledamot av riksdagen och i synnerhet de herrar ledamöter vilka bidrogo till beslutets genomförande — och man vet ju att det var majoriteten i första kammaren, som var den avgörande därvidlag — då borde det väl vara dem framför allt så mycket som möjligt angeläget att söka bota de revor som uppkommit under tiden. Och det är ingenting annat som jag begärt i min motion. Jag har sagt i min motion, och jag vill ytterligare understryka det, att de som mest stått stödjande härvidlag är arbetarorganisationen. De arbetare, som varit nog förtänksamma och gått in i sin organisation som har arbetslöshetskassa, ha fått vidkännas för dem högst betydande utgifter för denna arbetslöshet under den gångna vintern. Och det anser jag, att förbundet bör ha igen. Jag behöver icke upprepa de siffror, som min motion eller Kungl. Maj:ts proposition innehåller angående tillståndet bland arbetarne. De vittna ju alldeles tillräckligt om, huru under den gångna vintern arbetslösheten varit mycket stor, och att den kommer att stiga till fram emot maj, när man beräknar de arbetslösas antal till 2,700. Och jag fruktar, att det icke stannar vid det ens, innan monopolet träder i kraft. Jag vågar också säga, att tobaksarbetarorganisationen har uppträtt så lojalt och så, hur skall jag egentligen kalla det, som staten biträdande, då genom staten och dess organ riksdagens beslut om monopol arbetarne drabbats därav och arbetarnes egen organisation för sin del gör allt vad i deras makt står för att hjälpa de arbetare som blivit arbetslösa. Kan en arbetarorganisation förfara på ett lojalare sätt? Det har gjorts insamlingar bland arbetarne, ända upp till 1 krona per vecka och medlemn ha uttaxerats för att understödja dem som gå arbetslösa. Jag tycker det är ett exempel på det mest storartade hjältemod i det tysta. som denna arbetargrupp här visat.

Det bestyrktes av en större arbetsgivare — jag talade med honom själv härom dagen — att arbetarna inom denna industri voro alldeles under isen. Så långt som möjligt gjorde de skulder, så pantsattes det som man möjligen kunde få låna på — allt för att bringa upp existensmedel. Både de som varit helt arbetslösa och de som haft den begränsade arbetsinkomst som kunnat givas. Min motion kan icke omfatta siffrorna längre än för den tid, förbundet självt haft dem klara, d. v. s. till januari månads slut. Motionen skrevs nämligen och lämnades in i februari. Siffran har naturligtvis sedan ökats, därför att de organiserade arbetarna komma till förbundet för att få hjälp. Nu äro tobaksarbetarna i mycket stor utsträckning organiserade, och skillnaden mellan hela arbetarantalet inom tobaksindustrien och antalet organiserade beror mest på, att det på detta område icke är möjligt för alla att organiseras, därför att en stor del av arbetarna äro hemarbetare. Fabriksarbetarne äro emellertid i mycket stor utsträckning med i organisationen, och dessa hava, som sagt, i sitt betryck kommit till förbundet, som fortfarande måste hjälpa dem efter sin ringa förmåga. Siffran stannar således icke vid de 36,000 kronorna.

Av dessa 36,000 kronor, som vid årsskiftet, dels i december och dels i januari, utbetalts, har mer än hälften, ungefär 19,000 kronor, utgått i hyreshjälp. Varje människa förstår, att när dessa arbetare få detta lilla understöd, som de kunna erhålla, har det icke varit möjligt att betala hyran, ty det har ju för dem varit att leva ur hand i mun hela tiden. Nu har första kvartalet av detta år snart gått till ända, och man kommer fram till den 1 april. Hur kan man tänka sig, att dessa arbetare, som fått detta lilla understöd, skulle hava så mycket ens som ett enda öre att giva sina hyresvärdar? Jag tror, att dessa 36,000 kronor skulle vara ganska bra och välbehöfliga för arbetareorganisationen att hava för att därmed kunna hjälpa sina medlemmar till hyran en gång till.

Det, som utskottet gått med på, utgör för gifta personer, för man och hustru, 12 kr. 25 öre per vecka, och man kan väl icke räkna det såsom någon stor fördel att hava ett ökat antal barn, för vilka de få 30 öre per barn om dagen, ty barnen skola ju leva de också. En ensam person får 8 kr. 75 öre i veckan. Tror man verkligen att det går att lägga undan till hyran exempelvis för en familj, som skall leva på 12 kr. 25 öre i veckan här i Stockholm, eller för en ensam person med 8 kr. 75 öre i veckan? Det blir ett nödtillstånd för dem, hela vägen, till dess monopolet träder i kraft. Osäker var deras ställning en lång tid förut på grund av det osäkra läget beträffande formen för tobaksbeskattningen. Det gick icke för dem att få till stånd en ordentlig lönerörelse med några löneförhöjningar från fabrikanterna, därför att denna beskattningsfråga låg jämt och ständigt i vägen. Sedan kom tiden närmast före frågans avgörande i riksdagen med ytterligt stark depression, och så kom vintern

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.

med arbetslöshet och elände. Om någonsin en fråga skulle vara av natur att beveka åtminstone denna kammares ledamöter att gå med på ett bifall, tycker jag, att denna fråga skulle vara det.

(Forts.)

Jag kan för min del icke förstå, vad den ärade utskottsmajoriteten i det ärade statsutskottet kan hava för farhågor för, att konsekvenserna av ett bifall till motionen skola bli så oöverskådliga och så farliga. Jag kan icke tänka mig andra konsekvenser, än att riksdagen en annan gång, när den besluter ett monopol, bör se sig före litet bättre med att ordna övergångstiden mellan beslutet och monopolets ikraftträdande. Det var första gången, ett monopol infördes i fjol höstas; en annan gång får man ordna saken bättre, och den konsekvensen skall väl var och en kunna taga på sig, som vill, att en industri skall monopoliseras. Men nog tror jag, att det dröjer länge, innan Sveriges riksdag beslutar att monopolisera någon ytterligare industri i landet. Någon annan konsekvens kan jag sannerligen icke tänka mig i detta fall. Skall man nu, därför att man fruktar framtida konsekvenser, underlåta en gård av rättvisa mot arbetare, som varit förtänksamma och bildat en organisation, där de sökt hjälpa sig själva? Skola de belönas på detta sätt?

Jag ber att få med de, enligt min mening, ofantligt, starka skäl, jag framlagt, vädja till denna kammares ledamöter att bifalla min motion, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till densamma.

Häruti instämde herrar *Lindqvist* i Stockholm, *Svensson* i Eskilstuna, *Borggren* och *Persson* i Västervik.

Herr *Lindman*: Mot det av utskottet ifrågasatta understödsbeloppet har jag ingenting att invända, men det synes mig befogat att göra en formell anmärkning emot utskottsbetänkandet, nämligen emot utskottets förslag, att detta belopp skall utgå i form av ett förslagsanslag i budgeten. Det synes mig, att då här uppstått en kostnad, som är en följd av de ersättningar, som här behöva utgå, och detta i sin ordning är en följd av genomförandet utav statsmonopolet, det varit riktigt, om man för att få ordning och reda i det hela ordnat det så, att dessa kostnader, som beräknas till 365,000 kronor, icke hade kommit att drabba 1916 års budget utan kommit att tagas av de inkomster, som man väntar skola uppstå av statsmonopolet. Nu blir givetvis följden den, att man genomför detta monopol, men vid sidan därav har man fått en kostnad i budgeten, som icke kommer att synas, när man en gång skall bedöma, vad statsmonopolet har givit svenska staten.

Nu kan man säga, att detta är ett enkelt sätt att ordna saken, men det synes mig, att om över huvud taget utskottet velat dela den av mig framställda åsikten, hade det funnits en form att göra detta. Det kunde hava skett på det sättet, att Kungl.

Maj:t förskotterat de medel, som erfordrades för detta ändamål, för att sedermera ersättas av monopolets inkomster.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på detta, därför att det är av vikt i framtiden, att man vet, att här tagits ett belopp i budgeten av 365,000 kronor, men att denna utgift är en följd av monopolets genomförande.

Herr talman, jag har intet yrkande.

Ang. understödjande av arbetslösa tobaksarbetare m. m. (Forts.)

Herr Röing: Här stå vi inför en första konsekvens av fjolårets beslut i fråga om tobaksmonopolet. Jag har med intresse åhört herr Söderbergs i Stockholm anförande, och jag beklagar livligt, att herr Söderberg icke var medlem av det särskilda utskott vid 1914 års senare riksdag, som behandlade den kungliga propositionen i fråga om tobaksmonopolets införande här i vårt land. Ty med den uppfattning, som han uttalat rörande statens oavvisliga skyldighet att träda räddande emellan, när personer oförskyllt drabbats av ekonomisk förlust, därför att statsmonopolet införes, och med den uppfattning, som röjde sig i hans uttalande rörande den tryckta stämningen och känslan, som råder bland många av dem, som icke allenast drabbas av ekonomisk förlust utan även leva i ovisshet, huru det skall bli dem möjligt att under kommande dagar kunna existera på tobakshandeln, hade han då kanske velat medverka till och även lyckats att åstadkomma vissa förbättringar i de antagna ersättningsgrunderna.

Men, mina herrar, det är icke ensamt industriarbetarna här i vårt land, som vi hava att tänka på. Det finnes även andra personer, som i lika hög grad som någonsin industriarbetarna äro väl värda av understöd, i händelse de drabbas av arbetslöshet till följd av monopolets införande. Herr Söderberg i Stockholm har framhållit, att nu, innan monopolet träder i kraft, är det i första rummet industriarbetarna, som till följd av arbetslöshet drabbas av riksdagens beslut, och däri har han fullständigt rätt. Men efter monopolets införande ligger det åtminstone inom möjlighetens område, för att använda ett försiktigt uttryck, att monopolbolaget kan finna med statens och monopolbolagets egen fördel förenligt att organisera handeln och sin drift på sådant sätt, att även arbetslöshet kan uppstå bland handelsarbetare (månadskarlar), bland bokhållare och handelsresande, som varit anställda hos grossisterna etc. Jag hoppas, att i händelse andra kammaren i dag bifaller vare sig utskottets hemställan eller reservationen, riksdagen och andra kammaren i framtiden, om förslag skulle framkomma angående dylik ersättning för arbetslöshet bland andra grupper av personer, som varit anställda i tobaksnäringen, även då måtte beakta de krav, som kunna vara överensstämmande med billighet och rättvisa.

Jag har, herr talman, intet yrkande att göra.

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

Herr Andersson i Skivarp: Herr talman, mina herrar! Jag har endast ett par ord att säga. Det har framhållits, att de, som hava bidragit till fattande av beslutet om statsmonopolets införande, borde vara med om detta förslag. Ja, jag har för min del ingen del i detta beslut. Jag var tillfälligtvis hindrad att närvara, så att jag icke kunde deltaga i behandlingen av monopolfrågan. Däremot har jag varit medlem av utskottet och behandlat nu föreliggande ärende, och jag har varit med bland den klandrade majoriteten härvidlag. Men jag får i alla fall säga, att jag tror, att vi kunna vara nöjda med, att vi hunnit så långt, som vi hunnit, med det förslag, som föreligger, och jag tror även, att vi få någorlunda lugna oss därmed.

Ifråga om första punkten är intet annat yrkande gjort än om bifall till utskottets förslag. Det är, såsom först nämnts, på sätt och vis ett slags sammanjämkning, som ästadkommits. Emellertid är det icke endast den förbättringen, som är gjord i förslaget, att en höjning vidtagits i de understödsbelopp, som skola utgå till de arbetslösa, utan det är även, såvitt jag kan se, en mycket väsentlig förbättring, som gjorts genom de ord, som inskjutits i motiveringen: »Utskottet har likväl utgått från att fullständig medellöshet icke skall förutsättas för lämnande av understöd.» I detta avseende får jag säga, att det rådde fullständig enighet inom utskottet, att man icke skulle alltför strängt tillämpa, att arbetarna skola vara medellösa för att kunna få understöd. Här är dock delvis fråga om en *ersättning*, och då bör man tänka sig, att arbetarna skola hava någon skäligen gottgörelse, för att de hava mistat sitt arbete.

Vad däremot herr Söderbergs i Stockholm motion beträffar, får jag säga, att för min del kan jag icke biträda densamma. Man har sagt, att vi icke förebragt några skäl för vår ståndpunkt. Men det kan ju vara ett skäl i alla fall, när man säger, att det är nog icke lämpligt, att staten lämnar understöd till enskilda föreningar, som på eget bevåg utan vidare betala ut en del medel till sina ledamöter, och vidare är det väl ändå så, att det skulle bliva en väsentlig skillnad mellan de organiserade och de oorganiserade arbetarne i detta fall. De organiserade arbetarne skulle få nytta av dessa medel, som skulle utgå till förbundet. Nu får man förutsätta, att dessa organiserade arbetare hava under en längre eller kortare tid till sitt förbund inbetalt vissa avgifter. Jag förutsätter nämligen, att de hava gjort det, och då hava de enligt min uppfattning en viss rätt att fordra, att när nöden det kräver, skola de också hava hjälp av förbundet. De oorganiserade arbetarne däremot hava visserligen icke betalt några avgifter men hava icke heller någon förening, därifrån de kunna få ersättning. Om de få hjälp, är det ingen ersättning att vänta för dem, som hjälpa dessa personer, eller om någon giver dem ett lån, är det ingen ersättning att vänta. Jag tror därför, att det är skäl att tänka på, att det icke går an, att man på detta sätt utbetalar medel till för-

eningar, som utan vidare utgivit understöd till sina medlemmar.

Att här verkligen är nöd på färde, kunna vi nog vara överens om alla, men man får, såsom det förut sagts, tänka på konsekvenserna av åtgärden också, och för min del ber jag därför att få yrka bifall till utskottets förslag såväl i första som andra punkten.

Ang. understödjande av arbetslösa tobaksarbetare m. m.
(Forts.)

Herr Ingvarson: Herr talman, mina herrar! Det har nyss av herr Andersson i Skivarp anförts enligt hans uppfattning vägande skäl för avslag på herr Söderbergs motion. Jag har inom avdelningen i statsutskottet förfäktat en motsatt uppfattning, och det har, som herrarna kunna se, tagit sig uttryck i en reservation, som emellertid på grund av särskilda omständigheter icke fått den form jag önskat. Men om vi hålla oss till det yrkande, som herr Thorsson framställt, torde saken kunna ordnas lika bra ändå. nämligen så att i punkten b) yrkas bifall till herr Söderbergs motion.

De skäl, som herr Andersson i Skivarp anförde, liksom de som utskottet anför, hava icke alls kunnat övertyga mig om att motionen på något sätt innebär någonting oriktigt. Kungl. Maj:t betonar i sin proposition, att staten synes böra lämna kommunerna ersättning för vad de enligt den kungliga kungörelsen den 28 september 1914 redan utbetalt till arbetslösa tobaksarbetare. Kommunerna skulle således enligt Kungl. Maj:ts uppfattning vara berättigade till ersättning. Kommunerna leva dock i stor utsträckning på inkomster av medborgarne, även de. I det fall, det här rör, är det ett förbund, där arbetarna efter bästa förmåga sökt trygga sin framtid genom inbetalning av avgifter. Nu skulle de direkt straffas därför, genom att förbundet berövas varje som helst ersättning för de dryga belopp, det betalt ut för sina medlemmars räkning på grund av ett av staten fattat beslut. Ett sådant förfaringssätt synes mig vara alldeles oriktigt, och jag kan därför icke vara med därom utan måste bestämt yrka bifall till herr Söderbergs motion i denna punkt.

Vad åter angår punkten a) i utskottets hemställan har jag naturligtvis intet annat yrkande än om bifall till densamma. Jag vill dock därom säga beträffande den anmärkning, som herr Nilsson i Kristianstad gjort i avseende å tolkningen av bestämmelserna om vilka som skola vara berättigade till detta understöd, att jag tror mig uttala hela avdelningens uppfattning, om jag säger, att man där allmänt ansåg, att dessa bestämmelser icke skulle tolkas för strängt, utan att i sådana fall, som herr Nilsson åsyftade, nämligen då en person erhållit hjälp eller underhåll från anhöriga eller andra människor eller har en sparad slant, detta icke skall utgöra en anledning till att han förlorar understödet. Så har den allmänna uppfattningen varit, och jag hyser den livliga förhoppningen, att vid tillämpningen av dessa bestämmelser en liknande uppfattning skall komma att göra sig gällande.

Det skulle möjligen kunna sägas mera om denna sak, men jag vill icke onödigt upptaga kammarens tid. Jag vill endast till sist

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

vidröra en synpunkt, som herr Nilsson bringade på tal, då han uttalade den förhoppningen, att, i händelse efter den 1 juni ett avsevärt antal arbetare ännu voro arbetslösa, man skulle söka ordna så, att understödet icke komme att indragas. Även den saken har varit på tal inom utskottet, och man har utgått från, att man skulle kunna ordna det så, att arbetarna även efter den 1 juni, i händelse av behov, skulle kunna erhålla understöd. Själv har jag på grund av dessa upplysningar avstått från att göra särskilt yrkande på denna punkt, men jag begagnar tillfället att även understryka denna förhoppning att arbetarna i händelse av behov även efter den tiden skola erhålla understöd.

Jag ber alltså, herr talman, att få hemställa om bifall till utskottets förslag i punkt a) och beträffande punkt b) om bifall till herr Söderbergs motion.

Herr Nilsson i Kristianstad: Jag har blivit uppkallad av herr Röings försök under denna debatt att blanda in som ersättningsberättigade en grupp, som enligt monopol författningen icke varit avsedd att vara ersättningsberättigad. Herr Röing anförde, att även tobakshandeln skulle bli berörd av monopolets inrättande och uttalade den förhoppningen, att när den dagen kommer, man skulle vara enig om att även på den punkten bevilja full ersättning. Jag vill i detta fall erinra kammarens ledamöter om, att själva monopolet inskränker sig till ett tillverkningsmonopol, och det angives också såväl i författningen som i kontraktsförslaget, att ingenting annat avses än tillverkningsmonopol. Med denna grundsats för ögonen har staten också bestämt ersättningspliktens begränsning till sådana, som äro absolut förhindrade att vidare utöva sin verksamhet, när monopolet inträder, d. v. s. till fabrikationen och de som äro sysselsatta i denna fabrikation. Det är dessa grundsatser, som göra, att handeln icke kommit med såsom ersättningsberättigad, och det är denna grundsats som jag för min del tror, att riksdagen fortfarande vill hävda.

Jag vill såsom ytterligare skäl för bifall till den av herr Söderberg i Stockholm avgivna motionen för kammarens ledamöter anföras ännu en sak. Redan i höstas i november, tror jag, var man på det klara med inom regeringen och vid den konferens, som då hölls, att arbetslösheten bland tobaksarbetarna visserligen icke uteslutande, men till en mycket väsentlig del var orsakad av monopolbeslutet. Det heter bland annat i propositionen här, att någon annan åtgärd då icke kunde vidtagas, än att man hänvisade till det allmänna understöd, som utbetalades till alla arbetslösa. Jag menar att i detta uttalande, att just därför att riksdagen då icke var samlad, man icke kunde vidtaga någon annan åtgärd utan måste nöja sig med vad som då redan fanns, ligger ett halvt erkännande av att man bort, om möjlighet därtill funnits, för riksdagen framlägga förslag i november månad. När man då icke kunde gå någon

annan väg och tobaksarbetareförbundet fortsatte att utbetala tusentals kronor i understöd, anser jag för min del, att det finns ännu ett starkt skäl för bifall till herr Söderbergs yrkande. Jag skall fördenskull, i det jag nu begagnar tillfället att rätta en felsägning, be att få yrka bifall till utskottets hemställan i punkt a) och till reservationen i punkt b).

Ang. understödande av arbetslösa tobaksarbetare m. m.
(Forts.)

Herr E. A. Nilson i Örebro: Jag begärde ordet närmast med anledning av det yttrande, som vi hade tillfälle att höra från en ärad talare på Stockholmsbanken, som gjorde gällande, att det icke var fullt riktigt gjort av statsutskottet att hemställa om ett förslagsanslag för de behov, som här föreligga, utan att man i stället hade bort förskottera detta belopp för att framdeles anmäla det till ersättande av inkomsterna på tobaksmonopolet. Jag kan för min del icke alls finna, att denna utväg skulle hava varit en lycklig anordning. Jag vågar tvärtom påstå att om man begagnat denna utväg, detta hade varit att gå en helt annan väg än de vägar, som anvisats genom 1911 års budgetsreform, som dock den ärade talaren var med om att tillstyrka. Enligt denna budgetsreform gäller det som en grundläggande princip, att alla de utgifter, som av riksdagen beslutas, skola passera riksstaten och uppföras på det årets riksstat, som föreligger till stadfästande. Såvitt jag kan förstå, skulle emellertid ett bifall till den tankegång, herr Lindman gav uttryck åt, innebära ett fullkomligt avsteg från denna princip.

I övrigt vill jag erinra därom, att tobaksmonopolet i riksstaten ingalunda har sin plats bland de affärsdrivande verken. Tobaksmonopolets inkomster äro riksstatsmässigt ingenting annat än skatt. De uppföras i riksstaten under skatterubriken och under en underrubrik: tobaksskatt, bevilling. Sålunda skulle ett bifall till herr Lindmans tankegång innebära, att man skulle gå in för den principen, att vissa utgifter skulle täckas av en viss skatteinkomst, och detta är, såvitt jag förstår, fullkomligt i strid med den reform för budgetens uppställning och redovisning, som riksdagen godkämt.

Då jag nu emellertid fått ordet skall jag be att få yttra några ord jämväl i anledning av moment b). En annan ärad talare på Stockholmsbanken gjorde gällande, att här icke skulle kunna komma någon annan konsekvens av ett bifall till den motion, han väckt, än att man en annan gång, då det till äventyrs gällde att monopolisera en industri, skulle söka se till, att övergången bleve bättre. Jag medger, herr Söderberg, att om ingen annan konsekvens skulle kunna föranledas av ett bifall till denna motion, så skulle jag för min del icke hava något emot att gå med på herr Söderbergs motion. Jag skulle t. o. m. vilja gå ett steg längre och säga, att om ett bifall till herr Söderbergs motion skulle föranleda, att man bättre gäve akt på alla de konsekvenser, som en monopolisering av en industri för med sig, så skulle jag just för den skull vilja vara med om motionen. Men

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

det förhåller sig ju icke på det sättet, att konsekvenserna begränsa sig därtill. I det anförande av den ärade talaren på Göteborgsbänken, som vi för en stund sedan lyssnade till, funnos andra konsekvenser angivna, och jag skulle nog kunna anföra ännu flera, men det anförda må ju som ett vittnesbörd därom vara tillfyllest. Saken ligger nog så, att ingen i denna kammare kan utan en föregående mycket grundlig utredning överblicka de konsekvenser, som ett bifall till herr Söderbergs motion skulle medföra.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan såväl i punkt a) som i punkt b).

Herr R ö i n g: Herr talman! Jag kan icke låta herr Nilssons i Kristianstad ord stå oemotsagda i protokollet. Talaren måste hava missuppfattat mig, då han yttrade sig så, som om jag skulle hava framhållit, att det redan fanns en annan grupp personer, som hade berättigade krav på att få ersättning. Det gjorde jag icke, utan jag sade, att det var möjligt, att sedan monopolet trätt i kraft, förhållandena kunde bli sådana, att andra grupper framträda med berättigade krav på ersättning. Det är icke alls, som herr Nilsson ville framhålla, att det endast är tobaksindustrien, som monopoliseras. Ja, genom lagstiftningen är det så, men i verkligheten förhåller det sig på samma sätt med tobakshandeln, ty vare sig man är engrossist eller minuthandlare i tobaksvaror, så kan man icke, sedan monopolet trätt i kraft, köpa svenska cigarrer annat än av monopolbolaget, som icke allenast bestämmer minuthandelspriserna å tobaksvaror utan även de rabatter, som minuthandlarna, resp. grosshandlarna erhålla, det senare under förutsättning att monopolbolaget kommer att använda grosshandlare vid försäljning. Vill en person sysselsätta sig med försäljning av utländska cigarrer, vare sig i engross eller i detalj, så träder också monopolbolaget emellan och handeln är icke fri, emedan importören icke allenast drabbas av den tullagstiftning, som riksdagen beslutat eller kommer att besluta, utan också måste till monopolbolaget betala en licensavgift för de varor, han importerar.

Herr R y d é n i Malmö: Jag begärde ordet för att dels uttala min anslutning till den uppfattning beträffande tolkningen av stycket å sidan 5, att utskottet har utgått från, att fullständig medellöshet icke skall förutsättas för lämnande av understöd, såsom först herr Andersson och sedan herr Ingvarson givit uttryck åt, och som kan sägas innebära, att man skall icke tillämpa en rigorös tolkning av bestämmelserna utan i tveksamma fall, om jag får använda en juridisk term, hellre fria än fälla. Men jag begärde ordet särskilt för att yttra ett par ord i anledning av de anföranden, som nu senast hållits av herrar E. A. Nilson i Örebro och Röing. Jag kan icke finna, att vad som anfördes av herr Nilson angående konsekvenserna äger någon bärande grund. Det exempel, som anfördes av herr Röing

och som herr Nilson med skicklighet försökte smida mynt av, har ju icke någon som helst giltighet beträffande det nu föreliggande fallet. Ty vad är det som föreligger här? Jo, det är det faktum, att när beslutet om tobaksmonopolet hade fattats, så uppstod en stor arbetslöshet, och staten erkänner sig nu skyldig att taga det ekonomiska ansvaret av denna arbetslöshet på sig, men den var icke beredd att göra detta genast, utan arbetarnas sammanslutning och vederbörande kommuner måste påtaga sig att hjälpa, intill dess staten kunde fullgöra vad den själv erkänt som sin plikt härvidlag.

Nu äro alla överens om, att kommunerna skola ha tillbaka de penningar de betalt ut. Men när det gäller att göra rättvisa mot tobaksarbetarnas sammanslutning, tobaksarbetareförbundet, och betala tillbaka till detta förbund de betydande belopp — om man tänker på att förbundet dock är ganska litet — som det utbetalat, vill man icke erkänna, att staten har någon skyldighet att göra detta. Nu är det dock faktiskt så, att förbundet har för att kunna hålla den värsta nöden borta från sina medlemmar, måst underkasta sig extra uttaxering bland de arbetare, som ännu haft arbete. De ha måst göra frivilliga insamlingar och dylikt för att kunna ge dessa arbetslösa ett litet understöd i veckan, allt skyldigheter, som vi nu erkänna hade varit statens. Jag skulle vilja säga herr Nilson, som med utgångspunkt från sin allmänna uppfattning i sådana frågor som denna, vill måla upp så stora faror och konsekvenser som möjligt, att ett avslag på den föreliggande framställningen av herr Söderberg naturligtvis också måste få sina konsekvenser på ett sätt, som visst icke kan vara nyttigt, ty det är klart, att om arbetarna se, att de icke få tillbaka de pengar de lagt ut och som plockats tillsammans genom uttaxering och frivilliga insamlingar och dylikt, är det klart, att man får den föreställningen bland dessa arbetare, som det här gäller, att här tjänar det ingenting till att taga vara på sina kamrater och ordna med inbördes hjälp, ty man kan icke tänka sig, att arbetarnas sammanslutning får åtnjuta samma rättvisa som t. ex. kommunerna och andra menigheter. Jag tror, herr talman, att det icke minst ur den synpunkten, att ett avslag här skulle innebära, att man riktade ett verkligt slag mot den goda och sunna solidaritet, som gjort sig gällande här bland tobaksarbetarna, när de försökt inbördes hjälpa varandra, vore rätt handlat av andra kamraren, om den bifölle motionen, till vilken jag sålunda ber få yrka bifall.

Herr Söderberg i Stockholm: Herr talman! Jag skall be få säga några ord till i denna fråga. Mot herr Nilson i Örebro har jag ingen anledning att vända mig, då han fortfarande bara för något mystiskt resonemang om konsekvenser. Jag tänkte, när han begärde ordet: nu skall man väl få höra de egentliga skälen för avslag, men de kommo icke fram nu heller.

Jag begärde ordet egentligen i anledning av vad den ärade talaren på Skånebanken sade, nämligen att det skulle vara olämpligt, att de enskilda föreningar, som på »eget bevåg» lämnat ut

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

Ang. under-
stödjande av
arbetslösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

understöd åt sina medlemmar, skulle äga rätt att få dessa utbetalda understöd ersätta av staten. Jag får säga, att jag tycker, att det är ett ganska hårt tal i detta sammanhang. Kan man säga, att en förening lämnat ut understöd på eget bevåg, när den lämnat ut understöd till arbetare, som i så stor omfattning blivit arbetslösa till följd av statsmyndigheternas beslut? Organisationen blir ju bokstavligen tvingad göra det, och när den gjort det, har den, som jag framhållit i min motion, endast uppfyllt en plikt, som egentligen tillkommit staten. Jag vet icke riktigt, om det var den meningen, som låg i herr Anderssons i Skivarp yttrande, att föreningen icke precis skulle vara nödtvungen att lämna dessa understöd. För all del, menade han, om en förening lämnar ut understöd på eget bevåg, så må den göra det. Här är det emellertid fråga om en organisation, som *måst* lämna sina medlemmar sådant understöd, då de till följd av statens tillskyndan blivit arbetslösa. Under sådana förhållanden förstår jag icke, att man kan rikta denna förebräelse mot förbundet, en förebräelse, för att det fyllt sin understödjande uppgift. Att den fyllt denna sin uppgift det kan jag för övrigt intyga med siffror, som visa, att under de 25—30 senaste åren, som den existerat, har den betalt ut icke mindre än utöver 88,000 kronor i arbetslöshetsunderstöd åt sina medlemmar. En arbetarorganisation är naturligtvis i detta hänseende anpassad efter vanliga förhållanden, och meningen är, att den skall träda emellan, när det gäller arbetslöshet i viss utsträckning. Men när det blir så, att så gott som hela arbetarstammen inom en industri blir arbetslös på en gång, så blir organisationen maktlös. Jag vill i förbigående göra den reflexionen, att hade statens mellankomst vid ett tillfälle som detta — i form av understöd till de organisationer, som betalat ut arbetslöshetsunderstöd — varit reglerad, såsom exempelvis i Norge och Danmark, så hade arbetarna ju fått ersättning av staten. Men det ha de icke kunnat få nu. De ha fått taga av sina egna fattiga slantar, som de haft knappt om själva, för att hjälpa sina arbetslösa kamrater. De ha själva icke fått arbeta mer än begränsad arbetstid, en stor del av det begränsade antal, som haft arbete, som jag förut omnämnt, och likväl ha de fått betala ut bidrag för att hjälpa dem, som varit fullständigt arbetslösa. Ingen av de talare, som talat emot min motion, har sålunda kunnat bibringa mig den uppfattningen, att jag haft orätt i mitt yrkande. Jag ber därför att få vidhålla detsamma.

Överläggningen var härmed slutad. Efter av herr talmannen först framställd proposition beträffande mom. a) blev utskottets i detta moment gjorda hemställan av kammaren bifallen.

Vidare gav herr talmannen i avseende å mom. b) propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan samt 2:o avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Votering begärdes emellertid, i anledning var-

av nu uppsattes, justerades och anslogs följande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren, med avslag å statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 17 mom. b), bifaller den i ämnet väckta motionen, röstar

Ang. under-
stödjande av
arbetalösa
tobaksarbetare
m. m.
(Forts.)

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Voteringen utvisade 90 ja, men 92 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört lagutskottets utlåtande, nr 14, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till instruktion för riksdagens justitieombudsman och instruktion för riksdagens militieombudsman, dels ock i ämnet väckt motion.

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justitieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.

Genom en den 23 december 1914 dagteknad proposition, nr 5, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bifogat, i statsrådet fört protokoll, till riksdagens prövning framlagt vid propositionen fogade förslag till

- 1:o instruktion för riksdagens justitieombudsman; och
- 2:o instruktion för riksdagens militieombudsman.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Staaft* väckt motion, nr 184, avseende ändringar i 2, 3 och 9 §§ i Kungl. Maj:ts förslag till instruktion för riksdagens militieombudsman.

Utskottet hemställde, att riksdagen, under förutsättning att det under 3:o) i konstitutionsutskottets memorial nr 1 intagna vilande förslaget till ändringar i grundlagarna bleve antaget, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och herr *Staafts* ovanberörda motion måtte antaga i utskottets utlåtande intagna förslag till

- 1:o instruktion för riksdagens justitieombudsman; och
- 2:o instruktion för riksdagens militieombudsman.

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herr *Lindhagen* beträffande vissa paragrafer i författningsförslagen.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att författningsförslagen skulle föredragas paragrafvis med rubrikerna sist, att paragraferna icke skulle upp-

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justitieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.

läsas, såvida icke yrkande därom framställdes, samt att vid 1 § i förslaget till instruktion för riksdagens justitieombudsman överläggningen skulle få röra sig om båda författningsförslagen i deras helhet.

Förslaget till instruktion för riksdagens justitieombudsman.

(Forts.)

För 1 § hade utskottet i likhet med Kungl. Maj:t föreslagit följande lydelse:

1 §.

Riksdagens justitieombudsman åligge att utöva en allmän tillsyn över lagars, författaingars och instruktioners efterlevnad av domare, ämbets- och tjänstemän samt, om de i sina ämbetens utövning av våld, mannamån eller annan orsak begått någon olaglighet eller underlåtit att behörigen fullgöra sina ämbetsplikter, dem vid vederbörliga domstolar i laga ordning därefter tilltala eller låta tilltala; dock vare krigsdomstolarna samt ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel, så ock Konungens justitiekansler och riksdagens militieombudsman, undantagna från justitieombudsmannens tillsyn.

Har jämte ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under justitieombudsmannens tillsyn, annan ämbets- eller tjänsteman, vars ämbetsutövning står under militieombudsmannens tillsyn, deltagit i åtgärd, som justitieombudsmannen finner böra föranleda åtal, äge denne att för sådan åtgärd anställa och utföra talan även mot sist nämnde ämbets- eller tjänsteman.

Uti sin förenämnda reservation hade herr *Lindhagen* föreslagit, att paragrafen måtte erhålla följande avfattning:

1 §.

Riksdagen — — — — — till-
syn; liksom även justitieombudsmannen är undantagen från justitiekanslerns tillsyn.

Har — — — — — tjänsteman.

Sedan paragrafen föredragits, anförde:

Herr *Lindhagen*: Den instruktion, som av Kungl. Maj:t framlagts för riksdagen, har utarbetats genom Kungl. Maj:ts välvilliga tillmötesgående att hjälpa riksdagen att utarbeta ett förslag. Nu hade förslaget egentligen avsett att vidtaga en del ändringar i justitieombudsmannens instruktion, — ändringar — som föranletts därav att ett nytt militieombudsmansämbete inrättats. Men man har begagnat tillfället att i några avseenden justera instruktionen dels språkligt och dels genom att utesluta saker, som ansetts överflödiga eller icke motsvara vår tids krav. Utskottet har dock särskilt an-

fört, att man härvidlag förfarit med synnerlig varsamhet. Jag har — så vitt det nu rör instruktionen för justitieombudsman — i flera avseenden funnit att denna varsamhet uteblivit, så vitt jag förstår, och därför har jag tillåtit mig att göra några erinringar. Således har ju i första paragrafen vid vilken vi nu uppehålla oss, uteslutits den gamla instruktionens bestämmelser därom att justitiekanslern icke har någon tillsyn över justitieombudsman och bibehållits endast bestämmelsen att — — — Ja, man har bibehållit förslaget, att justitiekanslern och militieombudsmannen äro undantagna från justitieombudsmannens tillsyn men man har tagit bort bestämmelsen att justitieombudsmannen är undantagen från justitiekanslerns tillsyn. Nu har det anförts såsom stöd för detta, att den bestämmelse, om vilken tillsyn justitiekanslern skall utöva, tillkommer Kungl. Maj:t att utfärda i justitiekanslerns instruktion. Jag förstår icke precis, vad detta principiellt skall innebära. Det skall väl innebära, att Kungl. Maj:t har att själv avgöra, huruvida justitiekanslern skall ha någon tillsyn över justitieombudsman eller icke. Jag förstår mycket väl att detta kommit från Kungl. Maj:t att i instraktionen för justitiekanslern införa en sådan bestämmelse, men i alla fall är det, så vitt jag förstår, principiellt oriktigt att medgiva, att Konungen i administrativ väg skall få någon sådan befogenhet. Jag föreställer mig därför att det är riktigt, såsom det står uti den gamla instruktionen, att riksdagen själv säger ifrån att denne justitieombudsman är riksdagens ämbetsman, som riksdagen själv enligt grundlagens föreskrifter bestämmer över, och som justitiekanslern icke har någon tillsyn över. Jag har inom utskottet begärt upplysning om detta förhållande men icke lyckats få någon annan än att man trott, att det skulle förhålla sig på det viset, att Kungl. Maj:t har administrativt denna befogenhet. Jag ser nu, att herr justitieministern är beredd att lämna förklaring på detta. Emellertid har jag, herr tälman, ehuru jag icke tror att denna sak har så stor praktisk betydelse — om den också icke har någon sådan betydelse alls, har den i alla fall en principiell betydelse, och principerna ha på detta område någon grad av betydelse, åtminstone hade de det för en tio år sedan här i kammaren, nu är det åtskilligt annorlunda — velat hålla på konsekvenserna och principerna, även om de icke äro av så stor räckvidd, och ber därför att få yrka bifall till min reservation, som föreslår en återgång till de gamla bestämmelserna.

Herr Petersson i Lidingö villastad: Jag skall be att få svara på herr Lindhagens anmärkning. Han har själv funnit, att denna fråga icke har någon omedelbar praktisk betydelse; och det är fullkomligt rätt. Den har icke någon praktisk betydelse vare sig medelbar eller omedelbar, utan den är egentligen endast ett tankeexperiment, som man ju kan syssla med, i fall man har tid och lust till sådant. Det är understundom fallet, att, när man sysslar med teoretiska tankeexperiment, kan man komma på villospar och stanna vid slutsatser, som icke äro

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forte.)

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justi-
tieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.
(Forts.)

riktiga. Det är just vad som hänt den ärade reservanten i denna fråga.

Det är nämligen så, att justitieombudsmannaämbetet och de konstitutiva bestämningarna för detta ämbete äro fastslagna genom grundlagen och i avseende därpå har Kungl. Maj:t naturligtvis samma befogenhet som i fråga om grundlagen i övrigt. Bland de bestämningar som grundlagen innehåller i fråga om justitieombudsmannens ställning och befogenhet är också det att han skall vara en *riksdagens* ämbetsman. Härav följer med nödvändig konsekvens, att han står utanför justitiekanslerns tillsyn och icke kan av honom åtalas. Det är således — såvitt jag förstår — icke riktigt, när reservanten säger, att ett betonande av justitieombudsmannens självständighet mot justitiekanslern har sin plats i instruktionen för den förre, och att det icke tillkommer någon annan än riksdagen att fastslå detta. Det är redan fastslaget genom ett grundlagsbud och instruktionen för justitieombudsmannen är ingenting annat än ett närmare utvecklande av detta grundlagsbud. Den har endast denna betydelse, som jag nämnde, att närmare utföra grundlagsbudet, men har icke någon som helst inverkan på ombudsmannens ställning till justitiekanslern. Det är alldeles klart, att om man ur instruktionen för justitieombudsmannen utesluter det stadgande, som förut stått där att justitieombudsmannens göromål och förhållande ej kunna av justitiekanslern åtalas, så kommer Konungen en gång att intaga ett motsvarande stadgande i instruktionen för justitiekanslern. Och då så sker — detta vill jag betona gent emot de ärade reservanterna — så sker det icke alls på grund av någon Konungens administrativa lagstiftningsmakt, icke heller därför att Konungen anser sig ha någon slags befogenhet att bestämma därutinnan, utan därför att det står i grundlagen, att justitieombudsmannen är en riksdagens tjänsteman, varav följer, att han icke står under justitiekanslerns tillsyn. Men är det så, då följer även därav, att stadgandet icke har med instruktionen för justitieombudsmannen att göra.

Jag skall sluta där jag började, nämligen med att säga att denna sak icke har någon praktisk betydelse, men eftersom jag finner det vara riktigt, att ifrågavarande stadgande här icke intages, anser jag mig ha fullt skäl att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Herr talman! Den siste talaren antydde, att teoretiska tankeexperiment kunde vara tämligen onödiga härvidlag. Men här har i alla fall Kungl. Maj:t själv företagit sig ett sådant tankeexperiment genom att ur den gamla instruktionen utesluta just nu ifrågavarande bestämmelse. Man blir då litet betänksam och kan fråga sig, om de ursprungliga grundlagsstiftarna, som skrevo instruktionen, haft så liten tankereda, eller om de verkligen ha tänkt någonting, när de skrevo denna instruktion. Det är nog verk-

ligen så, att det är litet oklart, huru det förhåller sig med den saken. Det är ju så, att grundlag skall stiftas av Konung och riksdag gemensamt. Nu heter det i grundlagen, att riksdagen äger att inrätta justitieombudsmannaämbetet och att justitieombudsmannen skall ha vissa befogenheter allt efter den instruktion, som riksdagen för honom utfärdar. Man skulle då möjligtvis kunna säga, att det även tillkommer Kungl. Maj:t att jämte riksdagen utforma denna instruktion. Det står visserligen i grundlagen: »den instruktion, som riksdagen för honom utfärdat», men man skulle möjligen kunna tänka sig, att Kungl. Maj:t här hade något slags veto. Denna instruktion har ju karaktär av till hälften allmän civillag. Det är dock mycket ovisst allt detta, och den person, som från justitiedepartementet ställdes till lagutskottets förfogande för att biträda vid utredningen av denna sak, kunde icke säga, huru härmed förhöll sig, om Konungen i detta fall har veto eller icke. I en instruktion, som riksdagen äger att utfärda, borde emellertid denna bestämmelse även kunna stå. Då denna sak, såsom den siste talaren säger, följer av grundlagen, är det väl ganska riktigt, att denna instruktion, som enligt grundlagen riksdagen utfärdar, även innehåller detta, som följer av grundlagen. Så har man förmodligen resonerat 1809 och 1830, när man då behandlade denna sak. Att det skall stå endast i en instruktion, utfärdad av Konungen, kan icke vara i enlighet med grundlagens föreskrift, då det här icke är fråga om en administrativ lagstiftningsakt.

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.
(Forts.)

Herr talman! Det är för övrigt tämligen likgiltigt, huru det går med denna sak, men då det tyckes, som om man med avsikt utmönstrat detta och tillåtit sig detta tankeexperiment, vilket man enligt min mening hade bort låta bli och då den ståndpunkt, jag här hävdar, synes mig klar och riktig, har jag här velat göra denna anmärkning.

Härmed var överläggningen slutad. Sedan herr talmannen framställt propositioner först på godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf samt vidare på godkännande av det förslag till avfattning av paragrafen, som innefattades i den av herr Lindhagen avgivna reservationen, blev utskottets förslag till lydelse av paragrafen av kammaren godkänt.

2—12 §§.

Godkändes.

Enligt utskottets förslag skulle 13 § lyda såhunda:

13 §.

Det äligge justitieombudsmannen att till varje lagtima riksdag avlämna en allmän redogörelse för sin förvaltning av det honom anförtrodda ämbetet samt däruti med avseende på området för sin äm-

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.
(Forts.)

betsutövning utreda lagskipningens tillstånd i riket, anmärka bristerna i lagar och författningar samt avgiva förslag till deras förbättring. Han vare ock skyldig att för varje lagtima riksdag uppgiva, såväl vilka av föregående riksdagar fattade beslut och gjorda framställningar efter sistförflutna lagtima riksdags början blivit av Konungen gillade och föränlett bestämmelsers utfärdande eller annan åtgärd, som även vilka beslut och framställningar icke blivit för Konungen föredragna eller av Konungen prövade. Justitieombudsmannens ovannämnda redogörelse och berättelse böra genast vid riksdagens början ingivas för att kunna i tid hänvisas till granskning av lagutskottet, dit jämväl i samma ändamål hans ämbetsdiarier och registratur inlämnas.

Ifråga om denna paragraf hade herr *Lindhagen* i sin reservation föreslagit, att orden »lagar och författningar» måtte utbytas mot den nuvarande lydelsen: »lagar, författningar och den allmänna hushållningen».

Efter föredragning av paragrafen yttrade

Herr *Lindhagen*: Här är också fråga om en förändring, och därtill en förändring, som jag tycker *icke* är varsam; åtminstone hade man kunnat låta bli att göra den. Det står i nu gällande instruktion, att justitieombudsmannen skall bland annat »anmärka brister i lagar, författningar och allmänna hushållningen». Den allmänna hushållningen är grundlagens beteckning för de s. k. administrativa lagstiftningsområdena. Detta står uttryckligen angivet i den nuvarande instruktionen, men nu vill man taga bort ifrågavarande ord och i stället skriva »lagar och författningar». Det är klart, att däri kan inbegripas den allmänna hushållningen, då ordet författning är så vidsträckt, att därunder även kan hänföras vad som menas med den allmänna hushållningen. Men den föreslagna avfattningen är mera otydlig, och av motiveringen ser det nästan ut, som om man ville göra en inskränkning härvidlag, i det att justitieombudsmannen möjligen icke skulle befatta sig så mycket med de s. k. administrativa lagstiftningsområdena. Det sades visserligen inom utskottet, att det icke vore meningen att här göra någon ändring i vad som hittills gällt i detta avseende, men detta har icke kommit att inflyta i utskottets motivering. Jag har alltså, herr talman, ansett, att den gamla lydelsen bort bibehållas, och yrkar därför paragrafens godkännande med den ändring som föreslås i reservationen.

Herr *Petersson* i Lidingsö villastad: Denna sak har blivit upptagen till behandling i motiveringen till det betänkande, som de kommitterade avgivit, vilka inom justitiedepartementet tillkallats för att utarbeta förslag till ny instruktion för justitieombudsmannen. Dessa kommitterade, som utgjordes av tre ledamöter av riksdagen, ha motiverat den nu föreslagna ändringen, och på de av dem

anförda skälen ber jag att få yrka bifall till förslaget, sådant som utskottet nu godkänt detsamma.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen givna propositioner å de under överläggningen framställda yrkandena godkände kamraren utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf.

Ang. instruktioner för riksdagens justitiombudsman och riksdagens militieombudsman.
(Forts.)

14—17 §§.

Godkändes.

18 §.

Utskottet föreslog följande avfattning av paragrafen:

18 §.

Finner justitiombudsmannen, att inom området för hans ämbetsutövning någon författning icke efterleves utan fallit i glömska, och anser han det vara utan nytta, att den åter bringas i tillämpning, må han, om det ankommer på Konungen att upphäva författningen, där om göra hemställen hos Konungen och i annat fall anmäla förhållandet för riksdagen.

Herr *Lindhagen* hade i sin reservation föreslagit, att ifrågavarande paragraf måtte få bibehålla motsvarande nu gällande stadgandes innehåll och sålunda erhålla följande lydelse:

Finner — — — — riksdagen. På enahanda sätt förfar justitieombudsmannen med sådana lagar och författningar, vilka han finner ej stå i överensstämmelse med gällande grundlagar.

Paragrafen föredrogs, varefter ordet begärdes av

Herr *Lindhagen*, som yttrade: Jag måste säga att ovarsamheten här har gått väl långt, och jag måste bestämt hävda, att man icke bör göra den ändring, som Kungl. Maj:t här föreslagit riksdagen. Med den lydelse nu ifrågavarande paragraf har i det föreliggande förslaget skall justitieombudsmannen, för den händelse han finner, att någon författning icke efterleves, utan fallit i glömska, och om han anser det vara utan nytta, att den åter bringas i tillämpning, vidtagna åtgärd för att få denna författning upphävd, då den ju i alla fall icke har någon betydelse. Men enligt nu gällande instruktion har motsvarande stadgande en annan lydelse. Där heter det nämligen: »På enahanda sätt förfare justitieombudsmannen vid sådana lagar och författningar, vilka han finner ej stå i förening med nu antagna regeringslagar.» Detta betyder, att om justitieombudsmannen finner, att någon administrativ lag, någon av

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forts.)

regeringen utfärdad författning, icke står i överensstämmelse med rikets grundlagar, skall han anmäla detta för riksdagen, på det att författningen i dess helhet eller i den del, som icke överensstämmer med rikets grundlagar, må bliva upphävd. Jag kan icke förstå, vad det är för skäl till att nu upphäva en dylik konstitutionell bestämmelse. Man kan så utomordentligt väl förstå, att denna sak skulle ligga lagstiftarna av år 1909 om hjärtat. Nu är det visserligen sant, att man, när detta skrevs, kanske tänkte närmast på de föråldrade författningar, som då ännu icke kommit att bliva upphävida, men ordalydelsen inskränker sig icke till att avse endast sådana fall, och i 1830 års instruktion fick detta stadgande kvarstå oförändrat. Jag tycker därför verkligen, herr talman, att vi fortfarande borde bibehålla detsamma och att icke militieombudsmannen och hans inträde på detta område skall föranleda alla möjliga dylika förläckningar av det hela. Jag tycker, att militärväsendet kan hålla sig till det myckna, som det fått, och icke överallt uppträda med tumningar på gamla principiella begrepp och söka komma förläckningar åstad, såsom jag nyss uttryckte mig, vilket alldeles givet detta förslag innebär.

Det gäller här en teoretisk fråga så till vida, att det visat sig, att justitieombudsmannen ju gör mycket litet anmärkningar beträffande lagar och författningar. Det inskränker sig till några obligatoriska framställningar angående tämligen neutrala frågor, en eller två, vid varje riksdag, och ibland är det ingen. Men någon sådan här verkligt konstitutionell tillsyn beträffande lagar och författningar har, mig veterligt, justitieombudsmannen icke utövat, eller åtminstone har det skett mycket sällan. Och det har sina naturliga orsaker. Det förhåller sig dock i själva verket på det sättet. Själva saken tycker jag emellertid är behjärtansvärd, och det är i alla fall ett riktigt moment i instruktionen, och varför skall man då taga bort det? Jag för min del anser, att den tredje paragrafen, som kommit till i militieombudsmannainstruktionen här, står i strid med den vilande grundlagsbestämmelsen om militieombudsmannen, så att om denna paragraf får stå kvar, borde militieombudsmannen, så snart han tillträder sin befattning, genast gå in till vederbörande, efter min uppfattning, och säga: tredje paragrafen i min egen instruktion strider mot grundlagen och därför bör den bort. Det finns ett aktuellt exempel på, vilken betydelse denna sak enligt min uppfattning kan ha. Vi ha ju för övrigt exempel på, att särskilt 16 § regeringsformen och bestämmelserna där nog äro en sådan där vacker skylt; när riksdagen går att antaga vanliga civillagar eller när Kungl. Maj:t utfärdar administrativa författningar, är det nog tycket för dagen, som råder, och man tänker nog icke så mycket på denna ärevördiga magna charta, som vi ha i vår grundlag. Särskilt gäller detta bestämmelsen om att man icke skall någons samvete tvinga eller tvinga låta, som det står på ett ställe i § 16. Och jag har

i det hänseendet tillåtit mig — det kanske jag bör upprepa här — att i min reservation peka på ett sådant fall som fallet Wickman. Vilka åsikter man än har om hans läras riktighet eller befogenhet, vet man i alla fall, att han är en person, som är utomordentligt besjälad av och tror på den läran, att man icke på något sätt har rättighet ur religiös synpunkt att medverka till någonting, som eventuellt kan leda till förpliktelse att taga en människas liv. Nåväl, han vägrade naturligtvis att låta mobilisera sig nu, och följden har blivit, att han har ådömts mer än sex månaders fängelse sammanlagt i två omgångar. Detta enligt krigslagarna. Det anförda fallet är ett exempel på, hur krigslagarna enligt min uppfattning ofta står i bestämd strid mot regeringsformens 16 §, och därför har jag tillåtit mig, för att klargöra saken i juridisk form, avge votum, huru jag sannolikt skulle ha dömt, om jag suttit domare i detta mål. Och det lyder, som herrarna se här:

»Enär enligt 16 § regeringsformen Konungen ej äger någons samvete tvinga eller tvinga låta;

samt det sålunda ej tillkommer statsmakterna att i annan ordning än grundlagarna föreskriva ålägga någon ett verkligt samvetstvång;

ty och som gällande strafflag för krigsmakten, i vad den gör gällande sådant tvång, följaktligen såsom olagligen tillkommen ej är giltig;

alltså och då Wickman på grund av sin kända ådagalagda religiösa övertygelse måste anses hava av verkliga samvetsbeträkligheter känt sig förbjuden att deltaga i krigsförberedelser med slutligt mål att eventuellt döda människor,

varder det mot Wickman väckta åtalet av Rätten ogillat.»

Jag ber få yrka bifall till min reservation, som bibehåller den gamla instruktionens bestämmelser.

Härpå anförde

Herr P e t e r s s o n i Lidingö villastad: Ja, herr talman, det är verkligen icke gott att veta, vad man skall svara på en reservation av detta innehåll. Jag skall också fatta mig kort.

Jag skall erinra om, vad den ärade reservanten själv sagt, nämligen att den bestämmelse, som fanns i den gamla instruktionen men nu är borttagen tillkom vid regementsförändringen 1809. Då man 1809 antog de nya grundlagarna, var det icke möjligt att kunna omedelbart i ett slag överblicka alla de olika lagstiftningsområden, på vilka den gamla regementsordningen i ena eller andra avseendet kunde ha satt sin prägel. Man kunde icke göra det då i sammanhang med grundlagsändringen, utan därför uppdrog man åt justitieombudsmannen att efterforska, huruvida det bland den stora mängd författningar, som fanns på olika områden, kunde givas någon, som i ett eller annat avseende stred mot de 1809 antagna nya regeringslagarna, i vilket fall han skulle anmäla det för riksdagen. Detta

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forts.)

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justi-
tieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.

(Forts.)

var innebörden av det stadgande herr Lindhagen nu vill ha kvar. Det bibehölls sedermera, när ny instruktion för justitieombudsmannen utfärdades 1830. Varför vet jag icke, kanske därför, att man tilläventyrs trodde, att det fortfarande skulle kunna upptäckas någon gammal författning från tiden före 1809, som icke passade i stycke med den nya regeringsformen. Kanske stod det kvar blott därför att man då ändrade så litet i instruktionen i övrigt. Vad som emellertid är alldeles säkert är, att någon sådan författning från gamla tider numera, över hundra år sedan regemensförändringen genomfördes, väl icke lär stå att upptäcka. Därmed har denna bestämmelse i instruktionen för justitieombudsmannen gjort sin gärning och därför kan den gå.

Nu vill emellertid reservanten ge en helt annan innebörd åt detta stadgande. Han vill nämligen genom stadgandet ge justitieombudsmannen i uppdrag att kontrollera, att inga lagar och författningar av Konung och riksdag utfärdas, som strida mot grundlagarna, och att om han funne något förekomma, då gripa in. Jag tror verkligen icke, att det någonsin varit Kungl. Maj:ts och riksdagens mening att ge justitieombudsmannen en kontrollerande myndighet av den art, som reservanten sålunda tänker sig, när de inrättade ämbetet, eller att, när de nu inrätta militieombudsmannaämbetet, en sådan uppgift skall ges åt denna ämbetsman. Jag kan därför inskränka mig till att yrka bifall till förslaget, sådant det föreligger.

Jag vet icke rätt, vad den ärade reservanten menade med att läsa upp sitt i reservationen intagna förslagsvis avfattade utslag, i ett visst mål, men jag kan icke annat än lyckönska honom till att han icke varit i tillfälle att såsom ansvarig ledamot i någon domstol avkunna detsamma.

Herr Lindhagen: Den siste talaren antydde något, varuti hans största betänkligheter lågo härvidlag, och det kan formuleras så: tänk om en sådan bestämmelse också skulle komma att gälla i fråga om *militieombudsmannen*! Det kan väl aldrig vara meningen, att *han* skall få någon sådan kontrollerande uppgift! Ja, när vi komma till § 3, skall jag för min del, trots den stora kompromissen, yrka bifall till herr Staaffs motion. Man ser, hur militieombudsmannen betraktats som en farlig person, som egentligen icke skulle få utöva den kontroll man tänkt sig från början att han skulle ha, utan han skall ställas i annan ställning än både justitiekanslern och justitieombudsmannen. Och nu få vi också höra, att det är särskilt olämpligt att han utövar denna kontroll även här. Man skall inrätta ett ämbete för att kontrollera militarismen, men man söker så mycket som görligt är beskära detta ämbetes möjlighet att utöva kontroll. Det är pudelns kärna i detta avseende.

Dessutom har nu den siste ärade talaren menat, att över huvud taget behöver icke denna bestämmelse stå kvar, ty den har fyllt sin uppgift. Jag sade också i mitt anförande, att man naturligtvis närmast tänkt på detta, som den ärade talaren berörde, men bestämmelsen i fråga är i alla fall icke avfattad så, och den har ju fått stå

kvar. I alla fall är den icke bara en vacker — enbart det tilltalar väl icke den siste talaren — men en ganska viktig bestämmelse också, ty det är bra att det finns någon, som tittar på vederbörande, när de utfärda den ena eller andra författningen, så att de icke glömma grundlagen. Det finns ingen annan, som kontrollerar detta, och därför vore det bra, om justitieombudsmannen kunde fästa uppmärksamheten på sådana saker. Det är därför jag anser, att denna bestämmelse borde stå kvar.

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.
(Forts.)

Då nu den siste ärade talaren gratulerade mig till att jag icke skrivit under detta utslag, menade han naturligtvis, att om han varit ledamot av högsta domstolen, skulle han ha fällt mig för en oriktig dom, föreställer jag mig, ifall jag gjort detta. Men i alla fall kan jag försäkra den siste ärade talaren, att jag är mycket ledsen för att jag icke varit i tillfälle underskriva denna sak, ty jag skulle absolut ha dömt på det sättet. Vad är det väl annars för mening med att skriva sådana grundsatser i grundlagarna och sedan i annan lag alldeles ignorera dem.

Jag tycker, att någon annan av herrarna kunde vara snäll och hjälpa mig i det här.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner först på godkännande av utskottets förslag till lydelse av förevarande paragraf samt vidare på godkännande av paragrafen i den lydelse, som reservationsvis föreslagits av herr Lindhagen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja godkänd. Herr Lindhagen begärde emellertid votering, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner 18 § i lagutskottets förevarande förslag till instruktion för riksdagens justitieombudsman, röstas

Ja;

Den, det ej vill, röstas

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Lindhagen i avseende å nämnda § avgivna reservationen.

Voteringen utvisade 131 ja mot 51 nej, vid vilken utgång kammaren således godkänt utskottets förslag till lydelse av paragrafen.

19—25 §§; rubriken.

Godkändes.

Förslag till instruktion för riksdagens militieombudsman.

Efter föredragning av 1 § yttrade

Herr Staaff: Herr talman, mina herrar! Jag har i detta ämne väckt en motion, och jag skall be att med anledning av den-

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justi-
tieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.

(Forts.)

samma och det sätt, varpå utskottet yttrat sig, här få anföras några ord.

Min motion utgick från vissa betänkligheter rörande några av de paragrafer, som funnos upptagna i förslaget., Sålunda hade jag mina betänkligheter mot formuleringen av 2 §, där jag önskade få ett förtydligande. Och detta förtydligande har nu utskottet givit, så att jag skall icke härvid uppehålla mig.

Med avseende å 9 § hemställde jag, att det skulle tilläggas: »Militieombudsmannen må ävenledes, när han så finner nödigt, äga närvara såväl vid fält- och fälttjänstövningar som vid andra övningar, avseende den militära utbildningen, likasom ock äga tillträde till alla till armén eller marinen hörande etablissement och inrättningar.»

I det avseendet har utskottet sagt, att det icke anser nödigt, att en särskild bestämmelse i det syfte motionären avser införas i instruktionens text, och förklarar, att det måste anses »självfallet, även utan särskilt stadgande i instruktionen, att militieombudsmannen äger, när han så finner nödigt, närvara såväl vid fält- och fälttjänstövningar som vid andra övningar, avseende den militära utbildningen, liksom ock att militieombudsmannen har tillträde till alla till hären eller marinen hörande etablissement och inrättningar». Nu måste jag säga, att jag tror, att det i alla fall hade varit lyckligt, om dessa uttryck hade kommit in i själva paragrafen, ty det är nog så, att militärer, som det här är fråga om, hava för vana att läsa direkta och bestämda order och föreskrifter, och man kan kanske icke ens begära, att de skola läsa motiveringar. Det är sålunda möjligt, att det kan uppkomma något trassel med anledning av utevaron av dessa föreskrifter, men sedan utskottet uttalat sig så bestämt i sin motivering, bör saken naturligtvis kunna om ock med omgång ställas till rätta och det sålunda icke behöva bli tal om något stadigvarande hinder för militieombudsmannen i det avseende varom här är fråga.

Den viktigaste synpunkt, som jag framlagt i min motion, var den, som rörde 3 §, där det i propositionen hette, att det ej tillkommer militieombudsmannen att ur militärteknisk synpunkt utöva tillsyn å militära anordningar. Jag fruktade, att ifall denna paragraf skulle stå kvar i instruktionen, därav lätteligen skulle kunna följa en tolkning, som kunde komma att utesluta mycket viktiga områden ifrån militieombudsmannens verksamhet, vilka områden otvivelaktigt borde höra under densamma. Bland de exempel, som jag i det avseendet framlagt, var frågan om missbruk av övningstiden, och jag fruktade så mycket mer, att där skulle uppkomma dylika oegentligheter, som det i förarbetena till propositionen, på vilka den är stödd, yttras följande: »Likaså skall det icke tillkomma honom att kontrollera övningarnas militära lämplighet, men väl att tillse, att de icke innebära oskäligen ansträngning av manskapet.» Detta skulle lätteligen kunna tolkas så — eller åtminstone skulle den

tolkningen kunna försökas och vålla svårigheter — att även där militieombudsmannen ansåge uppenbara missbruk av övningstiden till förfång för den verkliga militära utbildningen föreligga till onödigt förlösande av de offer, som folket gör för försvarsväsendet, han i alla fall icke skulle äga ingripa. Nu har emellertid utskottet i sin motivering i det avseendet alldeles bestämt sagt, att militieombudsmannen icke bör kunna bliva utesluten från att påtala uppenbara missbruk av de värnpliktigas övnings-tid. Utskottet har även anfört vissa skäl för den uppfattningen, men vad jag i synnerhet fäst mig vid är utskottets eget enhälliga och bestämda uttalande i den delen. Men vad mera är, utskottet har ifråga om tolkningen av § 3 alldeles bestämt sagt ifrån, att *den icke får på något sätt anses hindra militieombudsmannen att åtala en militär åtgärd, så snart ett verkligt tjänstefel föreligger* — vare sig ett fel mot en specialinstruktion eller ett fel, som måste rubriceras såsom oförstånd i ämbetet. Om denna tolkning, blir gällande, och det kan man ju givet förutsätta, bör efter min uppfattning varje skadlig verkan av 3 § kunna anses vara förebyggd. Man kan då fråga, varför skall 3 § över huvud taget stå där, vad skall den över huvud taget hava för verkan? Militieombudsmannens huvudsakliga verksamhet skall ju vara att åtala, där fel föreligger, och nu säges det, att 3 §, som till formen utgör en inskränkning, icke skall kunna hindra honom från att utföra ett sådant åtal. Jag har begrundat detta och kan icke förstå annat än att 3 §, sådan den efter detta lagutskottets ut-låtande bör tolkas, endast kan anses innehålla, att militieombudsmannen icke skall ur rent militärteknisk synpunkt ingripa i sådant, som i alla fall uppenbarligen icke kan komma under kategorien tjänstefel. Och med denna uppfattning, som efter min tanke otvetydigt följer av lagutskottets uttalande, bör man icke kunna anse 3 § medföra någon skada. Den skulle i själva verket utgöra en erinran om det, som alla äro ense om, nämligen att det icke tillhör militieombudsmannen att i rent militärtekniska frågor såsom strategi och taktik och sådant ingripa annat än i fall, då det är så långt gånget, att ett påtagligt tjänstefel mot givna föreskrifter föreligger. Visserligen anser jag, att det varit ännu bättre, om paragrafen hade borttagits, såsom jag yrkat. Men såsom saken nu föreligger, synes det mig dock, att om riksdagen utser en man, som hyser ett redligt uppsåt att utöva en effektiv kontroll över militärväsendet, bör också en sådan med stöd av grundlag och denna instruktion, tolkad efter lagutskottets utlåtande kunna komma till stånd samt utövas väl naturligtvis med behörig hänsynsfullhet men tillika med nödigt eftertryck.

Det är med dessa uttalanden, som jag, herr talman, yrkar bifall till utskottets utlåtande.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet Hasselrot:
Herr talman, mina herrar! Då herr Staaff nu också yrkat bifall till

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justi-
tieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.

(Forts.)

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forts.)

utskottets förslag, kan jag fatta mig mycket kort. I 3 § av förslaget har gränsen dragits för militieombudsmannens befogenhet på det sätt, att militieombudsmannen icke skall äga utöva tillsyn å militära anordningar från militärteknisk synpunkt. Att en gräns dragits, anser jag varit nödvändigt, och att gränsen dragits rätt, anser jag vara klart. Ehuru sålunda ett skiljemärke nu satts, utmärkande huru långt militieombudsmannens befogenhet sträcker sig, är jag fullkomligt övertygad om att vissa gränsområden komma att finnas, där militieombudsmannens befogenhet kan vara omtvistad. Lagutskottet har i sitt utlåtande med rätt vidlyftig motivering sökt klargöra dessa områden, och herr Staaff har nu sökt vidare utlägga lagutskottets uttalanden. Jag tror för min del, att det icke är möjligt annat än att vi i vissa fall måste förlita oss på militieombudsmannens eget goda omdöme och hans egen goda takt. Den omständigheten kan ju möjligen göra några tveksamma, särskilt dem, som icke äro gynnsamt stämde mot militieombudsmannaämbetet, men det bör icke avskräcka alla dem, som till fullo inse folkförtroendets stora betydelse för vårt folkförsvaret.

Då jag således, herr talman och mina herrar, vågar hoppas, att kammaren skall bifalla utskottets förslag, vill jag tillika uttala den förvisningen, att alla de farhågor, som i pressen och annorstädes uttalats om militieombudsmannen och hans ställning till försvaret skola komma på skam.

Vidare anfördes ej. Paragrafen godkändes.

2 §.

Godkändes.

För 3 § hade Kungl. Maj:t föreslagit följande lydelse:

3 §.

Det tillkomme ej militieombudsmannen att ur militärteknisk synpunkt utöva tillsyn å militära anordningar.

Uti sin ovannämnda motion hade herr Staaff i avseende å denna paragraf hemställt, att den däri innehållna bestämmelsen måtte utgå.

Utskottet tillstyrkte följande lydelse av paragrafen:

3 §.

Det tillkomme ej militieombudsmannen att ur militärteknisk synpunkt utöva den tillsyn, som i 1 och 2 §§ sägs.

Vidkommande förevarande paragraf hade herr *Lindhagen* i sin reservation förklarat sig anse att herr Staaffs motion om uteslutande av 3 § i förslaget bort av utskottet tillstyrkas.

Sedan paragrafen föredragits, yttrade:

Herr Lindhagen: Herr Staaff förklarade i sitt nyss hållna anförande, att han trodde, att genom den motivering, som utskottet nu fogat vid den ifrågavarande paragrafen, även de farhågor, som han hyst beträffande densamma, blivit undanröjda, men han har icke det ringaste yttrat sig om sakens principiella innebörd, och då skall jag be att få säga några ord härom.

Jag kan för min del icke taga denna sak så lätt, som han enligt mitt förmenande egentligen gjorde. Jag vet icke, huru det förhåller sig nu för tiden, ty om det varit i början av 1900-talet, som man föreslagit en så exceptionell bestämmelse för militieombudsmannen, som skulle bliva jämlik med justitieombudsmannen och övertaga hans kontroll på det militära området — jag undrar, säger jag, huru många röster i denna kammare då hade kunnat uppbringas för en sådan fråga. Först och främst anser jag, att denna paragraf är grundlagsstridig, därför att ju instruktionen icke får gå utöver grundlagen, och grundlagen uppdrager för militieombudsmannen och justitieombudsmannen den generella bestämmelsen, att han skall öva tillsyn över lagars efterlevnad av domare och tjänstemän i överensstämmelse med den för honom utfärdade instruktionen. Därmed menas ju, att instruktionen skall innehålla detaljerna av det, som finnes i de allmänna bestämmelserna i grundlagen, men man skall icke i bestämmelserna i instruktionen göra restriktioner i hans grundlagsenliga uppgift. Detta är min första anmärkning. Min andra anmärkning är, att för justitieombudsmannen, som förr hade denna uppgift, fanns icke denna restriktion. När nu ur hans instruktion brytas ut vissa av hans uppdrag och läggas på militieombudsmannen, så inför man denna restriktion. Herr justitieministern, som är närvarande, sade kategoriskt, att det är rätt, att det blir på detta sätt. Då skulle jag vilja interpellera honom, varför man i fråga om militieombudsmannen skall ha denna restriktion i hans grundlagsenliga befogenhet och icke, som justitieministern sade, lita på hans sunda omdöme. Varför skall man i detta fall icke lita på hans sunda omdöme utan skriva ut detta undantag i hans instruktion, då man fortfarande litar på justitieombudsmannen, och varför står detta undantag för militieombudsmannen, att han icke skall blanda sig i militärtekniska frågor, då något motsvarande undantag icke gäller för justitieombudsmannen? Det finns stora kårer, som syssla med tekniska frågor, lika speciella och obegripliga för vanligt juridiskt omdöme som dessa, t. ex. vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadskåren; det finns en massa sådana saker. Jag har varken i utskottet eller här fått reda på, varför denna skillnad skall göras, och jag ber herr justitieministern, som godhetsfullt sitter för att upplysa om propositionens innebörd, att säga, vad anledningen kan vara till att denna inskränkning skett i militieombudsmannens befogenhet, då någon motsvarande inskränkning icke gäller beträffande justitieombudsmannen. Vi veta, herr talman, att detta icke är någon sakfråga, som skall avgöras, utan en politisk fråga, en svallvåg från talet om att militärväsendet är något

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forts.)

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.
(Forts.)

alldeles särskilt för sig nu. För detta skall allt offras, för detta ligger man på knä i alla avseenden, dess teknik står över allt, över andra ämbetsmannakårers teknik, det skall vördas och skyddas på det högsta. Jag hade tänkt att resignera, då förslaget andlige fader resignerat. Då han icke upptager sitt eget yrkande utan gärna ser, att hans barn går fram med detta födelsemärke, då hade jag tänkt resignera. Men under den föregående debatten har herr Rydén i fråga om skeppen — slagskeppen eller vad de kallas — framhållit, att en officer vid flottan nyligen i en liberal tidskrift, Forum, skrivit en artikel av innehåll, att riksdagen endast beviljar penningarna men får icke på något sätt ha något omdöme om, huru de skola användas, ty den saken sköta ensamt »vi». Ja, där ha vi den anda, som talar ur detta förslag, och därför är denna bestämmelse sådan. Det skulle icke förr i tiden fallit någon människa in att gå med på något sådant. Jag skulle velat se Adolf Hedin och den unge advokaten Karl Staaff, huru de skulle med sin mest giftiga ironi uppträtt mot detta. Vi befinna oss, herr talman, i en vågdal, men jag hoppas, att vi skola komma till toppen.

I olikhet med herr Staaff yrkar jag avslag å denna paragraf.

Herr Petersson i Lidingö villastad: Herr talman! Jag får väl lov att svara herr Lindhagen. Jag ber då att få göra det på samma sätt som vid den förra anmärkningen, genom att hänvisa till grunderna för stadgandet.

Den, som läser utskottets betänkande, finner, att det varit ganska stora meningsbrytningar om denna paragraf inom utskottet, men vi ha dock till slut stannat vid att ena oss om stadgandet och om den motivering, som utskottet givit för detsamma.

Det är ju så att hela denna instruktion måste gå tillbaka och stödja sig på det grundlagsstadgande, som vi hoppas snart skall antagas. I detta grundlagsstadgande — det är detsamma som jag förut uttalat beträffande justitieombudsmannen — finnas de konstitutiva bestämmelserna för militieombudsmannens ämbetsverksamhet, här äro angivna ämbetets ändamål och området för vad han skall göra, och sedan äro detaljerna utförda i den instruktion, som vi nu behandla. Vad säger nu grundlagsbudet? Jo, det säger, att militieombudsmannen skall hava tillsyn över lagars och författningars efterlevnad i vad de skola tillämpas vid krigsdomstolarna samt av ämbets- och tjänstemän med avlöning från de till försvarsväsendet anslagna medel ävensom vid vederbörliga domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina ämbetens utövning av våld, mannamän eller annan orsak någon olaglighet begått eller underlåtit att sina ämbetsplikter behörigen fullgöra. Här är området för hans verksamhet uppdraget. Nu ber jag att få bemärka, att härmed överensstämmer första paragrafen i instruktionen. Han skall således övervaka och beivra fel i efterlevnaden av lagar, författningar och instruktioner, fel, som äro av den beskaffenhet, att de kunna

föranleda till åtal inför domstol för tjänstefel, sålunda fel, för vilka ansvar kan juridiskt utkrävas. Däremot antydes icke på något sätt att han skulle ha något att göra med lämplighetsfrågor inom krigsväsendets område, frågor, huruvida ur militär synpunkt det ena eller andra kan vara att föredraga. Han är icke, som det säges i motiveringen, en civil inspektör, vid sidan av de militära inspektörerna.

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forts.)

Detta ligger redan i grundlagsstadgandet, och någon annan begränsning än den grundlagsstadgandet sålunda själv givit har icke skett genom denna paragraf, ty den avser blott att ytterligare precisera grundlagsstadgandets innebörd genom att särskilt ange den sida av militärväsendet och dithörande anordningar som militieombudsmannen icke bör inlåta sig på. Paragrafen lyder enligt utskottets förslag: »Det tillkomme ej militieombudsmannen att ur militärteknisk synpunkt utöva den tillsyn, som i 1 och 2 §§ sägs.» Det vill med andra ord säga, att militieombudsmannen vid sin inspekterande verksamhet har att anlägga den juridiska synpunkten, den legala synpunkten, men icke den militärtekniska. Detta är väl något, om vilket alla kunna vara ense, då denne ämbetsman skall vara som det står i grundlagen, en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd man — d. v. s. en jurist och icke en militär.

Nu kan det förekomma — och det är det, som givit anledning till åtskilliga tvivelsmål och betänkligheter — att i ett ämne eller på ett område, som är av väsentligen militärteknisk art — jag kan taga som exempel en anskaffning av vapen eller en övning vid ett regemente — tjänstefel kunna begås av den art och beskaffenhet, att de kunna föranleda åtal. Något hinder för militieombudsmannen att då ingripa finnes icke, har icke varit avsett i grundlagsbudet och ligger icke heller i denna paragraf. Men om man närmare tänker efter, huru det förhåller sig i ett dylikt fall, så finner man att vid militieombudsmannens ingripande har den *militära* synpunkten försvunnit, och det är den *legala* synpunkten som träder i förgrunden. Och ur den synpunkten kommer fallet även att av domstolen bedömas. Det lär helt naturligt därvid icke kunna bli fråga om vad som ur militär synpunkt kan ha varit lämpligt eller nödigt eller klokt, utan blott om det föreligger en direkt lagöverträdelse, eller sådan vårdslöshet, oskicklighet eller försummelse i ämbetet som enligt strafflagen för krigsmakten kan föranleda ansvar.

Ja, varför behövs då detta stadgande, kan man fråga. Jo, det behövs mycket väl därför att olika meningar visat sig uppstå om gränserna för militieombudsmannens befogenhet och någon norm måste gifvas efter vilken man har att gå.

Men jag skulle vilja säga även en annan sak. Detta stadgande är enligt mitt förmenande av värde för den blivande militieombudsmannen själv. Det synes mig ganska sannolikt, att hans ingripande kommer att påkallas och begäras inom de mest olika militära områden, begäras av personer, som icke ha

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forts.)

något begrepp om den begränsning i hans verksamhet, som är afsedd i grundlagen och sedermera utförd i instruktionen. Dessa komma naturligtvis då att anse honom ohågad att hjälpa, oförstående, att han icke gör sin plikt och så vidare, då han icke inlåter sig på att beivra allt vad som angives hos honom. Då, menar jag, kan det vara av värde för militieombudsmannen att i instruktionen ha en uttrycklig paragraf, till vilken han kan hänvisa och säga: Här gäller det ett område, som det icke tillkommer mig att syssla med. Han har ett för alla påvisbart stöd, då han avvisar saker, som han enligt instruktionen rätteligen bör avvisa.

Jag tror sålunda, att paragrafen icke säger något annat än grundlagsbudet; att den är behöfvlig för att upplära de olika meningar, som annars skulle råda på detta område; och att den för militieombudsmannen är av värde vid fullgörandet av hans tjänst. På dessa grunder, herr talman, tillåter jag mig yrka bifall till förslaget sådant det från utskottet kommit.

Herr Persson i Norrköping: Herr talman, mina herrar! Såsom de flesta av kammarens ledamöter förstått, är lagutskottets utlåtande, sådant det föreligger, en produkt av de olika meningarnas sammanjämkning inom utskottet. De yttersta meningsskiljaktigheter, som förekommit inom utskottet vid behandlingen av ärendet, ha sålunda måst jämkas åt sig, för att man skulle kunna uppnå en överenskommelse och ett resultat.

Så snart man ger sig in på att söka uttolka, vad bestämmelsen verkligen skall innebära, såsom lagutskottets ärade ordförande här i sitt anförande gjorde, är man strax inne på meningsskiljaktigheterna, och jag måste för mitt vidkommande taga visst avstånd ifrån den tolkning lagutskottets ordförande ville lägga bakom bestämmelsen, särskilt däri att militieombudsmannen blott skulle ha till uppgift att påtala sådant som enligt strafflagen för krigsmakten kan och bör åtalas. Han skall därjämte påtala övriga oegentligheter, som icke enligt strafflagen för krigsmakten kunna påtalas, utan vilka vederbörligen skola anmälas inför Kungl. Maj:t, för att Kungl. Maj:t skall vidtaga rättelse i de påtalade förhållandena. Dessutom skall han ju göra anmälningar till riksdagen.

Vidare ber jag att få betona, att man icke heller bör på något sätt i denna paragrafs lydelse inlägga sådan tolkning, att den kan utgöra något som helst stöd för militieombudsmannen att uraktlåta att påtala missförhållanden, som tilläventyrs rapporteras för honom eller som han ser. Han får med andra ord ej krypa så bakom denna bestämmelses ordalydelse, att han icke övar tillsyn ur militärteknisk synpunkt. Jag tror därför, att det är lämpligast, att man icke nu under debatten gör alltför många uttalanden utöver bestämmelsens ordalydelse, ty då äro vi snart inne på samma meningsskiftningar, som förekommit i lagutskottet, meningsskiftningar vilka med oerhört arbete

slutligen sammanjämkades i den motivering, som finnes bakom paragrafen och med vilka även motionären, herr Staaff — till vars motion jag helst skulle önskat yrka bifall — förklarar sig nöjd här i kammaren.

Det har sagts ifrån herr Lindhagens sida, att instruktionen, sådan den här föreligger i förslag skulle vara stridande mot grundlagen. Såvitt jag kan se, är icke detta fallet, ty riksdagsordningen § 68 säger, att ombudsmännens rättigheter och åligganden ytterligare såväl i regeringsformen som genom särskild för envar av dem utfärdad instruktion fastställas. Följaktligen när man här, först genom förslag ifrån Kungl. Maj:t och sedan genom behandling i utskott och riksdag får till stånd en instruktion, kan innehållet i denna instruktion, särskilt sådant detta innehåll är i föreliggande förslag, ingalunda anses vara på något som helst sätt stridande mot grundlagen.

Jag skall icke längre uppehålla debatten, jag skall blott erinra om, att det förslag, som från den herr Staaff motsatta sidan förelåg till lagutskottets omprövning, var av den art, att därest man icke hade sökt att komma fram redan vid utskottsbehandlingen till en överenskommelse, mycket små utsikter, enligt mitt förmenande, hade förelegat för att man sedan sammanjämningsvis skulle uppnått det resultat, som dock nu här föreligger från lagutskottet och till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Lindhagen: Jag vill i förbigående gent emot den senaste talarens tolkning, att uttrycket om, att militieombudsmannen skall handla efter granskning i överensstämmelse med instruktionen, som också är utfärdad av riksdagen, skulle innefatta, om jag fattade den siste talaren rätt, en tämligen stor frihet för riksdagen att där skriva någorlunda evasivt, säga det — jag har icke hört något dylikt från lagkunnigt håll förut — att instruktionen kan redogöra för det totala innehållet i detaljerna, som döljer sig under grundlagens föreskrift, men den får icke inskränka eller utvidga det som grundlagen innehåller eller kommer att innehålla om militieombudsmannen, endast säga det att han skall utöva en allmän tillsyn över lagars, författningars och instruktioners efterlevnad av dessa ämbetsmän. Det står icke »deras efterlevnad utom vad angår militärtekniska saker». Det kunde man mycket väl ha skrivit där, om det skulle ha stått där, men det står nu icke där, men det har man i alla fall skrivit sedan i instruktionen. Det är en flagrant kränkning av grundlagen, enligt min uppfattning.

Vad nu angår svårigheten med kompromissen, som den siste talaren berörde, så sammanhänger den därmed, att det är brukligt, att utskotten numera på förhand sammanjämkas, innan sakerna kommit till kamrarna. Det finnes intet formellt hinder härför i grundlagarna, men det strider dock, tycker jag, mot grundlagens anda, som säger, att *sedan* kamrarna fattat sina beslut, sammanjämkning skall ske i utskottet och sedan

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.
(Forts.)

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.
(Forts.)

föreläggas kamrarna. På detta sätt hade, om jag icke händelsevis varit reservant, kamrarna ej kommit i tillfälle att principiellt diskutera denna sak. Det principiella i denna sak, som dock också är viktigt, utsuddas redan i utskottet, och det kommer ett sammelsurium fram, som ingen står bakom med undantag av den ledamot, som föreslagit det. Det kan icke vara riktigt, tror jag, och jag tror icke alls, att man därigenom fullständigt förekommer äventyret, att det icke skall bli något resultat. Jag tror tvärtom, att man genom en sådan kompromiss på förhand i utskottet utsuddar ännu mer principerna, än ifall kamrarna en gång uttala sig om dem, och sedan dessa olika principer sammanjämkas.

Jag tror t. ex. icke, att följderna, om sammanjämkning ägt rum i vanlig ordning, skulle ha blivit den, som nu inträffat, nämligen att här första kammaren får hela lagtexten, den enda som är den verkliga realiteten, det för framtiden bestående, det enda som domare och tjänstemän ha att rätta sig efter och som de kunna tolka med de motiv de själva vilja utan någon skyldighet att taga hänsyn till den motivering, som står i lagutskottets betänkande, om detta nu verkligen är tillgängligt för alla de myndigheter, som skola tolka detta. Nu har som sagt första kammaren fått lagtexten hel och hållen och andra kammaren några ordvändningar i motiveringen, låt vara delvis av reell innebörd. Om det nu i stället ställt sig på det sättet, att första kammaren tagit paragrafen, som den är, och andra kammaren avslagit den, då hade sammanjämkningsen, därom är jag livligt övertygad, icke blivit den som nu föreligger. Genom det sätt, varpå man nu går tillväga, försumpas sålunda frågan mycket lättare enligt min uppfattning.

Vad nu angår själva min fråga till herr justitieministern, ser det ut, som om herr justitieministern icke skulle vara benägen att — herr justitieministern reser sig för att svara — ja, då tackar jag på förhand.

Jag skall då fatta mig kort och säga det, att lagutskottets ordförande undvek ju i det längsta att svara direkt på min fråga. Men sedan kom det fram något ändå, och det är väl däri det ligger. Han sade, att denna inskränkning skulle vara ett skydd för militieombudsmannen. Ty beträffande de här spörsmålen kunde man befara — och så sades det verkligen också i utskottet en gång på en därom framställd fråga — att allmänheten skulle göra så mycket anmärkningar mot militärväsendet, även dess tekniska sida; och då skulle man förekomma, att militieombudsmannen gjordes till ett verktyg härför. Jag undrar i allt fall, om det finns den ringaste anledning att i fråga om militieombudsmannen ställa sig principiellt och praktiskt anorlunda, än man ställt sig gent emot justitieombudsmannen. Denne avvisar ju också de allra flesta klagomålen. Det vet nog lagutskottet, som skall granska hans diariet; anmärkningarna föranleda i regel icke någon åtgärd. Där hava alla dessa kla-

gande stor anledning att bli missnöjda. Det blir på samma sätt med militieombudsmannen, det har ingen fara. Man skall icke inbilla sig, att man går massvis till den nye ombudsmannen med de mest befängda och omotiverade framställningar; ty det tar tid och besvär och möda och risk. Det kommer därför med all sannolikhet icke att bli mera ohemula framställningar hos militieombudsmannen än hos justitieombudsmannen; och skulle det bli någon procent mera, så få väl i allt fall icke dessa principer falla för den skull. Ty detta kunde hava den olägenheten med sig, att, på samma gång som det förut-sattes att det skulle bli ett värn för militieombudsmannen, det också kunde bli ett värn från honom, så att han icke blandade sig i saker, som han rätteligen borde blanda sig i. Militieombudsmannen skulle möjligen därav kunna taga sig anledning att alltför ofta säga: »det här kan jag tyvärr icke göra något åt».

Det är uppenbart, att denna militära teknik icke är mer obegriplig, icke är värre, än att man kan komma åt den med det sunda förståndet; och det är verkligen nödvändigt, att man icke nu begär något fel genom att fastslå att de rent tekniska frågorna icke få falla under militieombudsmannens kontroll, sammanvävda som de äro med alla de andra frågor, som skola falla under denna kontroll. Så är det ju överallt på alla andra områden, utom just på detta speciella. Jag skall bara anföra ett exempel. Det sades i utskottet, att man tog för givet att till den militära tekniken hörde taktik och strategi; det vore något som militieombudsmannen icke alls kunde anses förstå, utan det skulle vara militärernas fullkomliga ensak. Vad man där be-ginge för misstag, det vore något som denne icke kunde åtala. Jag framställde då följande fråga, men fick intet svar — och det kan ju hända, att det är enfaldigt att göra sådana frågor: Om mitt i djupaste fred — jag kallar icke den tid, vari vi nu leva, för den djupaste fred — det vid en vanlig fältmanöver inträffar, att befälhavaren för truppen skall ordna övningarna strategiskt-taktiskt och det så befinnes, att denna strategi består i att han låter truppen, enligt mitt omdöme fullkomligt onödigt, vandra igenom en massa bördiga sädesbärande åkerfält och trampa ned rubb och stubb, skulle då icke militieombudsmannen kunna ingripa och säga: »inte får ni göra på det sättet», utan att riskera att få det svaret: »det här är teknik; det är strategi, ty det behövs för att utveckla truppersnas rörelser?» Ja, det är detta stadgande också, det är strategi; ty man kommer därigenom in på så konstiga vägar. Jag finner, att den förklaring lagutskottets ordförande gjort är ganska haltande. Han kring-gick ju också pudelns kärna, som man brukar kalla det.

Ang. instruk-tioner för riksdagens justitieombudsmän och riksdagens militieombudsmän.

(Forts.)

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet Hasselrot: Herr talman, mina herrar, herr Lindhagen! För att icke herr Lindhagen skall anse mig alltför oartig, vill jag, under för-

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justit-
ieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.

(Forts.)

hoppning om att kammaren ursäktar att jag å min sida bidrager till att något uttänja den numera, enligt vad mig synes, mindre givande debatten, ej underlåta att svara på hans upprepade fråga.

Herr Lindhagen frågade, hur jag kunde anse det riktigt, att man gör en restriktion i fråga om militieombudsmannens befogenhet, men icke i fråga om justitieombudsmannens. Herr Lindhagen ansåg, att denna ståndpunkt hos mig vore så mycket märkvärdigare, som jag här offentligt förklarar, att jag utgick ifrån att vi alla kunna hava förtroende för vår blivande militieombudsman. Svaret är det: justitieombudsmannen och militieombudsmannen äro visserligen likvärda; men det hindrar dock icke, att de i vissa avseenden äro till karaktären så pass skilda, att man icke kan säga, att vad som passar för den ene också måste passa för den andre.

För resten, herr Lindhagen, justitieombudsmannen är en mycket gammal man, över hundra år gammal. Om våra förfäder möjligen låtit någon försummelse komma sig till last i fråga om hans uppfostran i hans ungdom, så är det deras sak. Han har i alla fall själv visat sig kunna bli en rätt duktig karl. Nu är det ju meningen, att vi skola släppa militieombudsmannen, denna riksdagens nye son, ut i livet. Jag vädjar till herr Lindhagen själv. Ni har en son. Ni har säkert det största förtroende till honom, vilket han också helt visst förtjänar. När denne son nu en gång skall lämna sitt föräldrahem och skall ut i livet på egen hand för att bryta sitt föräldrahem och sin bana, ger ni honom icke då de anvisningar, ni kan, i avseende å de svårigheter, som enligt vad ni har anledning tro inom den närmaste framtiden skola möta honom i livet. Vad militieombudsmannen beträffar, kunna vi vara vissa om, att han åtminstone under den första tiden trots all den hjälp vi alla sökt lämna honom, skall möta ganska stora svårigheter.

Herr Schotte: Herr talman! Blott ett par ord. Jag vill nämligen här uttryckligen framhålla — vad som för övrigt torde vara klart ändå — att utskottet icke står för något annat än vad som ligger i den av utskottet föreslagna instruktionen och den därtill fogade motiveringen. Bakom detta står utskottet, och har stått, enhälligt; men några särskilda utläggningar, som från den ena eller andra sidan här gjorts, bakom dem står icke utskottet som sådant. Jag har så mycket större skäl att påpeka detta, som det nu gjorda starka framhållandet av skillnaden mellan den legala synpunkten och lämplighetssynpunkten icke får, på sätt här skett, betonas. Det är uppenbart att olämpligheten av en åtgärd kan vara så stor, att den blir oförstånd i tjänsten, ett oförstånd som kan beivras.

Jag tror för resten, att det är föga fruktbärande att här konstruera fram fall, vari konflikter på det ena eller andra sättet skulle kunna uppkomma. Jag är övertygad, att om denna instruktion blir fastställd, och om vi få en militieombudsman,

som är en klok, erfaren och besinningsfull man, vi med glädje skola se hans verksamhet, och att den skall bliva till gagn såväl för försvaret självt som också för den stora allmänheten, som i så hög grad är därav beroende, och för hela det svenska folket, som sänder sina söner att undergå vapenövningarna, och som beviljar så ansefliga summor till försvaret.

Jag tror, som sagt, att det är föga fruktbringande att försöka några vidare utläggningar och uttolkningar, av instruktionen, såsom nu här gjorts. Jag hemställer, att kammaren bifaller den föreliggande paragrafen.

Herr *Pettersson* i Södertälje instämde häruti.

Herr *Persson* i Norrköping: Herr talman, mina herrar! Jag skall endast be att få lämna en enda upplysning. Herr *Lindhagen* ansåg, att om första kammaren hade tagit denna paragraf som den är, och andra kammaren hade avslagit den, så hade sammanjämkningen måhända blivit bättre än det nu föreliggande förslaget.

Det är möjligt. Men denna situation hade för visso icke kommit att föreligga, ty första kammaren hade *icke* tagit paragrafen, sådan den var, oförändrad, utan den hade förvisso tagit ett förslag, som i lagutskottet framlades av representanter för förstakammarhögern och som hade följande lydelse:

»Det tillkommer ej militieombudsmannen att taga befattning med mobiliseringsplaner för krigsmakten, planer för dess sammandragning eller verksamhet under krigstid eller vid krigsfara, planer för förhindrande av krigsunderrättelsers överbringande till obehöriga eller för det militära underrättelseväsendet, ej heller med befästningar och andra fasta försvarsanstalters anordning, med konstruktion av vapen, fordon, krigsfartyg eller annan materiel, ej heller att ur strategisk, taktisk eller annan militärteknisk synpunkt öva den tillsyn, som i §§ 1 och 2 omförmäles.»

Jag styrkes i mitt antagande att första kammaren skulle ha tagit detta förslag till paragraf, utav den debatt, som försiggick i första kammaren i dag och som var nog så talande, fastän icke något yrkande gjordes i den riktning, varom jag nu här har fördragit ett förslag. Jag tror icke att, med ett sådant beslut, som det jag antytt, i första kammaren och ett avslag å paragrafen här i andra kammaren, det skulle varit så lätt att komma fram till det resultat, som nu föreligger i förslaget från lagutskottet; och utgör detta förhållande ett av skälen till min ståndpunkt just nu vid frågans behandling.

Herr *Lindhagen*: Herr talman, mina herrar! Jag hyser icke någon synnerligen stor rädsla för dylika förslag, som från första kammarhall i utskottet möjligen där läsas upp utan att desamma kunna föranleda vidare debatt eller överläggning. Jag tror, att sådana saker falla bort under ärendets behandling, och för mig är det icke så, att de äro det ena och detta det andra.

Ang. instruktioner för riksdagens justitieombudsman och riksdagens militieombudsman.

(Forts.)

Ang. instruk-
tioner för riks-
dagens justi-
tieombudsman
och riksdagens
militie-
ombudsman.

(Forts.)

Jag ber nu att få tacka herr justitieministern för den eleganta kringgående rörelse, som han inlät sig på. Han gav sig emellertid därvid in på militieombudsmannens förbjudna område: taktiken och strategien; så man ser därav, att det kan vara vanskligt nog, att det finns undantag bestämda, när man skall komma till tals med varandra om sådana här saker.

Något bestämt svar har jag emellertid icke fått. Man anser, att dessa militärtekniska saker böra skyddas alldeles särskilt, emedan det kan komma anmärkningar mot denna teknik. Den risken föreligger icke lika mycket i fråga om vattenfallsteknik och vägbyggnadsteknik och dylikt; men detta militära är något alldeles för sig.

Sedan vill jag säga, att herr justitieministern icke varit riktigt lojal mot den där gamle hundraårige mannen, som fått gå sin väg så där som han bäst kunnat, utan någon instruktion som kan vara ett verkligt rättesnöre för hans fortsatta vandring genom livet. Han hade emellertid bland annat i uppdrag att tillse, hur andra lagar och författningar stå i överensstämmelse med grundlagarna; men det har man tagit ifrån honom. Man tager sålunda bort här och lägger till där, så den haltar nog den där liknelsen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Efter av herr talmannen givna propositioner å de därunder gjorda yrkandena godkände kammaren utskottets förslag i avseende å förevarande paragraf.

4—23 §§; rubriken.

Godkändes.

Utskottets hemställan.

Bifölls i vad den icke besvarats genom kammarens beslut i avseende å författningsförslagen.

§ 3.

Vid härpå skedd föredragning av andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om bidrag av statsmedel till kommun, som i sin tjänst anställer examinerad sjuksköterska, biföll kammaren utskottets hemställan; och skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 4.

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.

Härefter förelåg till avgörande andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om åtgärder för fredsfrågans lösning.

Uti en inom andra kammaren avgiven motion, nr 174, hade herr *Lindhagen m. fl.* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte

1:o) taga initiativ till ett målmedvetet framträdande uti den svenska utrikespolitiken för fredsfrågans lösning i hela dess vidd, helst efter samråd med de båda andra nordiska länderna; samt

2:o) i sådant syfte bland annat undersöka möjligheterna av en entent eller allians mellan de nordiska länderna för en gemensamt företagen avrustning efter det program som i motionen huvudsakligen uppdragits, eller med andra ord för nordens neutralisering med befrielse från rustningsbördor.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade dock avgivits av herrar *Bengtsson* i Göteborg, *Höglund* och *Ericson* i Funäsdalen, vilka inom utskottet yrkat bifall till motionen.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Bengtsson* i Göteborg: Som herrarna torde finna hava motionärerna begärt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till ett målmedvetet framträdande uti den svenska utrikespolitiken för fredsfrågans lösning i hela dess vidd; helst efter samråd med de båda andra nordiska länderna; och vidare i sådant syfte bland annat undersöka möjligheten av en entent eller allians mellan de nordiska länderna för en gemensamt företagen avrustning efter det program, som ovan huvudsakligen uppdragits, eller med andra ord för nordens neutralisering med befrielse från rustningsbördor. Tre av utskottets ledamöter ha reserverat sig till förmån för motionen. Däremot har utskottet ansett, att riksdagen icke borde bifalla motionen. Men jag ber att få säga, att utskottet har i alla fall uttalat sig i princip för den uppfattning, som motionärerna i huvudsak företråda. Utskottet säger ju i första punkten av motiveringen: »Utskottet finner i likhet med motionären, att det nu pågående blodiga kriget tydligt pekar på vikten av att åstadkomma ett mer harmoniskt förhållande mellan staterna än det, som närmast föregick krigsutbrottet.»

Nu ha reservanterna den uppfattningen, att det skulle hedra svenska riksdagen, om vi såsom en liten nation toge initiativ till denna stora frågas lösning. Det är ju ett allmänt tal, att man alltid säger, att de stora nationerna skola gå före i det fallet. Men jag undrar, hur egentligen världen skulle se ut i detta nu, om icke de mindre nationerna vid flere tillfällen tagit initiativ, som varit till gagn och nytta för hela världens folk, särskilt i många kulturella och humanitära frågor och även i rena politiska frågor, såsom när det gällt demokratiska reformer.

Och beträffande det förhållande, vari vi stå till de andra

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.

(Forts.)

två nordiska länderna, så är det ju så, att man kommit dithän, att man i vissa avseenden formligen sammansmält. Jag påminner om, att många stora företag som skola startas kombineras med de andra skandinaviska länderna. Så t. ex. när man skall sätta i gång stora ångbåtsföretag, så genomföres ofta samtrafik med dessa länder. Och vi ha ju för några dagar sedan fått kännedom om, att de tre nordiska länderna gjort en enhetlig framställning med avseende på de osäkra sjöfartsförhållanden, som nu äro rådande på grund av kriget o. s. v. Vi ha ju t. o. m. en fråga här i riksdagen, som snart kommer att avgöras, nämligen äktenskapslagstiftningsfrågan, vilken ju också är byggd på skandinaviskt enhetliga grunder, om jag icke är fel underrättad.

Principen om skandinavisk samverkan, som motionären föreslår i den fråga han fört fram, är sålunda ingen nyhet.

Ja, herr talman, jag ber att här få med anledning av den avgivna reservationen och med dessa korta ord yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Gustafsson i Brånsta: Herr talman! Den ärade ledamot av kammaren som nyss hade ordet framhöll, att detta var en stor fråga, och det vill jag medgiva, att vore det så, att man kunde säga, att de åtgärder, som här föreslås verkligen skulle innebära en fullständig lösning av fredsfrågan i hela dess vidd, då skulle jag vilja påstå, att det är den största fråga som riksdagen detta år har att behandla. Och då tror jag icke, att det skulle ha förekommit, att utskottet gått på två linjer vid behandlingen av densamma, utan jag är fullt förvissad om att utskottet skulle ha enigt tillstyrkt motionen, trots att frågan nu har behandlats av ett tillfälligt utskott. Men som sagt, vi ha icke kunnat finna, att de åtgärder som här föreslås skulle kunna åstadkomma en varaktig fred, ty att vi alla äro eniga om önskvärdheten av en varaktig fred, det vill jag försäkra.

Vid botandet av ett socialt ont, är det ju liksom vid botandet av ett lekamligt eller själsligt lidande av vikt, att man icke tager fel, då det gäller att taga reda på det ondas orsak, om man icke skall komma med ett felaktigt botemedel. Jag skall därför yttra mig litet om det botemedel som här föreslås emot krigets onda. Jag ber att få framhålla, att min uppfattning om orsaken till detta onda som kriget är, är den att jag tror, att den djupast liggande orsaken till kriget är, att människorna äro människor, d. v. s. ofullkomliga varelser som mer eller mindre drivas av själviskhet, och att till följd därav det kan hända att Kain går igen till och med hos de varmaSTE fredsvänner. Vår ärade kamrat här i kammaren herr Fabian Månsson har ju också varit reformator på detta område, och jag har därför många gånger beundrat hans fredskarlek. Men vid sistlidne socialdemokratiska partikongress hade han dock ett uttalande, då frågan om huruvida socialdemokraterna borde öva sig i vapnets bruk behandlades, vari han framhöll, att detta skulle vara av

betydelse för arbetarepartiet även i deras klasskamp, ty som han sade: »Vi måste därför vara beredda på att ställa våld mot våld. Mot folkets inre fiender finnes liksom mot de yttre endast ett argument som förstås, och det argumentet heter bly.» Så hette det i referaten i tidningarna, och jag undrar, om man icke till och med kan säga, att Kainslynnnet går igen i viss mån varje gång en människa förgår sig, varje gång en människa förlorar självbehärskningen. Och jag har iakttagit att under den tid jag vistats i riksdagen då det någon gång under en debatt förekommit att någon har förgått sig, så att talmannens klubba fått sätta gränsen för yttrandefriheten, så har ofta vederbörande talare varit en framstående fredsvän. Jag tror därför, att detta Kainslynne är en allmäntmänsklig svaghet, ja jag tror, att den är så allmäntmänsklig, att jag icke skulle våga gå i borgen för att icke själva herr Lindhagen, fredsvännen par préférence, skulle kunna komma i den situationen, att han frestades använda sina skrivsaker som »slående» argument till och med gent emot egna meningsfränder. Utan att därför på något sätt underskatta betydelsen av det parlamentariska arbete som herr Lindhagen utfört för fredsfrågans lösning, så vågar jag dock ifrågasätta, om icke herr Lindhagen liksom vi alla andra skulle i detta sitt arbete kunna ha en hel del — hemarbete, om jag så får uttrycka mig, ty det är alldeles visst, att bleve bara vi människor alla sådana som vi borde vara, då tror jag, att varken jag eller herr Lindhagen någonsin skulle behöva väcka någon motion om det tusenåriga rikets införande.

Nu vet jag väl, att herr Lindhagen har en helt annan uppfattning om krigets orsaker. Han anser icke, att det är ett sådant där allmäntmänskligt ont, utan att det beror på vissa grupper av medborgare. Han säger i den motion vi härnäst skola behandla — frågan om nationernas fria liv — bland annat, att »anstiftaren och ledaren av de europeiska ensidigheterna, miss-tagen och förbrytelserna är *den europeiska herremakten såsom institution*. Den dväljes på alla rum och inom alla riktningar och verkar i sitt nuvarande skick nedbrytande varhelst den befinner sig. Med herremakt i motsats till folk-makt menas här sammanfattningen av dem, som fått tillfälle att utöva yttre makt eller besitta ägodelar och som på grund av tidsförhållandena behärskas av benägenheten att för egen del förkovra endera delen eller båda delarna.» Ja, det är således samma medborgare, om vilka Fabian Månsson talade på förmiddagen, då han talade om en liten liga som vill framkalla kriget. Om det nu vore så, att med herremakten skulle betecknas de som besitta ägodelar eller som utöva makt, så undrar jag hur det går, om vi ställa herr Lindhagen inför detta hans eget uttalande. Jag vill icke vara nog ogrannlaga att gå in på någon slags boutredning här för att bevisa, huruvida herr Lindhagen besitter egendom eller huruvida han är egendomslös; det må ju vara en privatsak. Men däremot anser jag det vara så allmänt känt, att det icke alls kan anses

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)

vara ogrannlaga att även från denna plats tala om det, att herr Lindhagen *utövar makt*, dels som borgmästare i Stockholm, dels som ledamot av denna kammare.. Och att herr Lindhagen åtminstone i detta sistnämnda avseende strävar efter att få denna makt utvidgad, är ju allmänt känt. Alltså, jag kan icke finna annat än att herr Lindhagen enligt sin egen bevisföring tillhör den europeiska herremakt som framkallar krigen.

Till lycka för herr Lindhagen är det nog nu verkligen icke alltid på det sättet, att det just är herremakten som framkallar krigen. Jag skall icke gå in på någon historisk föreläsning för att påvisa detta. Jag kan ju inskränka mig till att peka på ett enda fall. Det är ingen av oss som icke känner till, hurusom i slutet av år 1520 det vistades uppe i Dalarne en man som varken besatt egendom eller hade någon makt att utöva, utan som var en fredlös man. Han ställde till ett stort folkmöte på Mora kyrkovall, och där höll han ett tändande tal som framkallade krig — ett krig som vi förresten än idag ha att tacka för att vi få leva vårt fria nationella liv.

Man skulle kunna framhålla flera bevis på att även en folkmötestalare eller en folkmötesstämning kan framkalla krig och likaså exempel på att just de, som utöva makt, kunnat motverka krig gentemot en sådan folkstämning.

Alltså, jag anser, att herr Lindhagen tagit fel, då han skall bedöma krigets orsaker, och det är väl även därför jag anser han tagit fel, när han skall komma med botemedlen.

Såsom botemedel framhålles här först en allians mellan de nordiska staterna. Ja, på tal om den garanti, som en allians kan lämna, tror jag man kan i stort sett säga därom vad Sven Adolf Hedin yttrade om den garanterade neutraliteten, då han sade: »Garantien är stum, när det egna intresset icke talar, om detta höjer sin röst, är den obehörlig.»

Detta framgår ju av de allianser vi haft i den vägen och de avtal vi ingått med våra grannländer. Vi minnas ju t. ex. att Valdemar Atterdags högt begåvade dotter just åstadkom en sådan där allians mellan Nordens länder, den s. k. Kalmarunionen. Den avsåg ju, att evig fred skulle råda mellan de nordiska rikena, men det blev icke en evig fred, utan hundraåriga strider och det fick utgjutas mycket blod för att befria oss från det förtryck, som denna allians förde oss in uti. För att nu blott hålla mig till den litteratur, som herr Lindhagen tillhandahållit femte tillfälliga utskottet, och för att påvisa några fall, då sådana där avtal icke haft mycket att betyda, skall jag be att få meddela, att ur denna litteratur har jag hopplokat följande: »Vid freden i Varberg år 1343 kommo den danske kungen Valdemar Atterdag och den svenske kungen Magnus Eriksson överens om att uppkommande tvistigheter dem emellan skulle avgöras genom utsedda skiljedomare, som borde möta i Helsingborg, men det hindrade ingalunda att Valdemar år 1360 utan vidare kom med en här och erövrade Skåne.

Vid fördraget i Brömsebro år 1541 stadgades, att alla tvister mellan Sverige och Danmark under en tid av 50 år skulle avgöras av skiljedomare, men redan 1563 voro båda rikena stadda i krig med varandra.

Freden i Stettin innehöll bl. a. att om de nordiska konungarne icke inom ett år hunnit ena sig om att slita den gamla tvisten om riksvapnet tre kronor, skulle den under kejsarens ledning avdömas av fyra därtill utsedda tyska furstar, men 1611 var denna tvist en av huvudanledningarna till det då utbrutna Kalmarkriget.»

Ja, jag kan nu nöja mig med detta, annars skulle man ju kunna gå till nyare tid och påvisa, att allianser i stort sett icke äro så mycket att bygga på.

Utskottet har talat om en annan fredsgaranti, när det säger: »Utskottet är ock övertygat om att Sveriges regering icke skall underlåta att begagna varje tillfälle, som kan erbjuda sig, att föra rättens och samförståndets talan i förhållandet mellan staterna.»

Ja, det är en fredsgaranti, som kanhända herr Lindhagen något underskattar betydelsen av: att hava en *klok, duglig och fredsälskande regering*. Jag för min del tror, att vi ha detta nu, och jag tror också, att vi haft det mycket länge. Jag skall be att idet fallet få citera vad den förra regeringens utrikesminister yttrade under en debatt i denna kammare år 1912. Det rörde en neutralitetsmotion, och greve Ehrensvärd yttrade då följande: »Huru skiftande uppfattningen än må hava varit i inre avseende mellan de regeringar, som hittills under Sveriges långa fredsperiod suttit vid rodret, ha dock, fränsett vissa avvikelser under en mycket långt tillbaka liggande tid, samma yttre politik, samma neutralitetspolitik av dem fullföljts. Och när detta skett i det förflutna, synes man även äga skäl att hoppas, att då denna politik säkerligen står i överensstämmelse med vad det oändligt övervägande flertalet av det svenska folket önskar och vill, densamma kommer med än större följdriktighet att fullföljas i och med det, att nationens stora flertal tillerkännes ett allt större och större inflytande på länkandet av dess öden. En sträng neutralitetspolitik i anda och sanning torde alltjämt utan några på papperet givna förhållningsregler förbliva orubbligt bestämmande för Sveriges regering och folk.»

När greve Ehrensvärd yttrat detta, fällde han längre ner några ord, som jag också skall be att få citera: »För det andra fordras det, mina herrar, även för fullföljandet av en sådan neutralitetspolitik stödet av ett så effektivt försvar, som våra tillgångar och berättigade hänsyn till andra statsändamål möjliggöra. Att Schweiz åren 1870—71 lyckades bevara sin neutralitet torde i främsta rummet vara att tillskriva den rådighet och den beslutsamhet, varmed den schweiziska regeringen stödd på den schweiziska armén uppträdde. Ett väpnat, behörigen starkt försvar är således ännu så länge, sådan världen nu en

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.

(Forts.)

Ang. åtgärder för fredens frågans lösning.
(Forts.) gång är, ett nödvändigt komplement till denna neutralitetspolitik.»

Jag skall be att till fullo få instämma i detta yttrande, och därav framgår då också, att jag icke kan tro på, att en allians, som skulle ha till syfte en avväpning, kan trygga vår fred. Jag vill försäkra, att vi nog alla äro eniga om att önska ett samarbete mellan Nordens stater så långt detta är med vårt eget intresse överensstämmande, men jag vill också hoppas, att detta samarbete skall ha till mål de nordiska rikenas gemensamma värn, och att det icke skall ha till mål att i en farlig tid ställa oss värnlösa; och på grund härav ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Höglund: Herr talman! Jag undrar, om det icke var med tämligen blandade känslor, som kammaren hörde den siste ärade talarens personliga anspelningar och försök att göra sig kvick på herr Lindhagens bekostnad. Jag undrar för min del om det är kammaren värdigt, att debatten skall sjunka ned på ett sådant personligt plan. Vilken uppfattning man än må ha om herr Lindhagens motion måste man väl, även om man betraktar den som för radikal och utopisk, och även om man är meningsmotståndare till honom, såsom herr Gustafsson i Bränsta, dock känna respekt och aktning för den övertygelse, som ligger bakom denna motion.

Det skall därför icke heller falla mig in att upptaga den föregående ärade talarens anförande till närmare bemötande. Jag vill emellertid, herr talman, tillåta mig att begagna detta tillfälle att något motivera en principiell ställning mot militarismen likaväl som jag vid ett par föregående tillfällen riktat en kritik ur politiska och socialpolitiska synpunkter mot militärväsendet i vårt land.

Jag är för min del mot militarismen i vilken form den framträda mände. Vare sig den bär kunglig stämpel eller den draperar sig i demokratisk mantel, så är den lika fördärvbringande, lika fientlig mot folkets livsintressen, och den fräter i båda fallen likasom ett kräftsår på samhällskroppen.

Jag ser för min del i militärväsendet ytterst en klassfråga. Jag tror, att endast så länge varje nation består av två nationer, som bekämpa varandra inbördes och där den ena klassen undertrycker den andra, endast så länge existera också förutsättningarna för krig och för militarism. Min tro är också att först med klassherraväldet kommer militärherraväldet att slutligt skaffas ur världen. Denna åskådning är icke antinationell, tvärtom, vi socialdemokrater hävda — det visa vi icke minst, åtminstone en stor del av oss, genom vår anslutning till den andra av herr Lindhagens motioner, som senare skall behandlas — varje nations rätt att leva sitt eget liv och bestämma över sina egna förhållanden. Det är väl tvärtom så, att *militarismen* djupare sett är antinationell. Den skapar förtryck, ofta utåt över andra nationer,

över andra folks frihet och självständighet, som den kuvar, och alltid inåt, över det egna folket, och den är ett verktyg för de härskande klasserna att hålla det egna folket i ofrihet både politiskt och ekonomiskt, i ofrihet och slaveri. Militarismen är helt enkelt en sida av hela det moderna kapitalistiska systemet; den är kött av dess kött och ben av dess ben, och lika väl som vi socialdemokrater i princip bekämpa detta kapitalistiska system och vilja ersätta det med en socialistisk samhällsordning, lika väl vilja vi bekämpa dess tvillingbroder, militarismen.

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)

Det är icke riktigt, att det är socialdemokratien, som skapar fosterlandslöshet inom arbetareklassen. Kapitalismen förväxlar sin egen verkan med socialdemokratisk agitation. Ty det är i verkligheten den kapitalistiska utvecklingen själv som rycker arbetareklassen loss från sambandet med den egna nationen och det egna landet, som gör arbetaren rotlös och hemlös och kastar honom ut som en vara på arbetsmarknaden, där han får söka sig arbete var helst han kan finna det, i vilket land det vara månde, där efterfrågan på hans arbetskraft kan visa sig mest lönande. Det var med stöd av detta faktum som också Karl Marx på sin tid formulerade den satsen, den ofta förkättrade paradoxen, att »arbetareklassen icke äger något fädernesland». Och min tro är, att först en socialistisk samhällsordning skall återigen binda arbetarklassen samman med det egna landet och skapa den samhörighet med hela nationen liksom hela mänskligheten, som det under nuvarande förhållanden är en orimlighet att vare sig begära eller att kunna skapa fram.

Den antimilitaristiska åskådning, som jag här företräder, bottnar också i det medvetandet hos arbetarklassen, att militärväsendet ofta användes i de sociala konflikterna på så sätt, att militär utkommenderas mot landets egna söner, speciellt industriarbetarklassen. Det är ett obestridligt faktum, känt från mångfaldiga sådana konflikter i vårt eget land, att militär utkommenderats antingen som strejkbrytare eller, om så behövs, för att med våld slå ned arbetarnas frigörelsesträvanden. Och det är också känt av varenda en i denna kammare, att riksdagen avslagit förslag från socialdemokratiskt håll, däri man blott begärt, att militär icke skulle få kommenderas ut mot fredliga arbetare — märk väl fredliga arbetare — vid strejktillfällen. Det är under sådana förhållanden icke att undra på utan helt naturligt, att arbetarklassen just i det nutida militärväsendet måste se en udd, riktad mot dess eget bröst.

Jag tror för min del, och många socialdemokrater med mig, att militärväsendet kan verksamt bekämpas endast därigenom att socialdemokratiens representanter i de olika parlamenten vägra bevilja en enda man och ett enda öre till militarismen, såsom den gamla internationalens lösen löd, och att de måste i samband därmed sätta in hela sin kraft även i parlamenten liksom utaför parlamenten för att förverkliga avrustningens mål. Jag tror icke, att man kommer något nämnvärt framåt genom lämpor och

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)

genom allehanda kompromisser, och därför är min uppfattning också om det beslut, som nyss blivit stadfäst i denna kammare angående militieombudsmannen, att det nog blir skäligen litet, som man genom denna institution kan uträtta för att komma åt de militära missförhållandena. Den blir nog väsentligen endast en de-
keration.

Det har ofta talats om, att man skall demokratisera militär-
väsendet — vi skola sträva efter att göra det folkligt och därige-
nom också få det att omfattas med förtroende av folkets breda
lager. Jag tror för min del icke på möjligheten av en sådan ut-
veckling, ty det existerar en sådan motsättning mellan dessa båda
begrepp, militärväsende och demokrati, att de aldrig komma att
låta sig förena. Jag tror, att den enda väg, som vi sålunda ha
att följa, det är att gå rakt fram mot målet — avrustning och
vid alla tillfällen söka bringa den tanken till mognad och skapa
den största möjliga anslutning till densamma.

Jag har velat ge denna korta bakgrund till min ställning,
när jag nu går att yrka bifall till den motion, som herr Lindhagen
m. fl., väckt, eller rättare till den reservation, som här förelig-
ger från tre ledamöter av femte tillfälliga utskottet. Motionärer-
na ha två olika krav. Det första de begära är att riksdagen ville
anhålla, det Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till ett målmed-
vetet framträdande uti den svenska utrikespolitiken för freds-
frågans lösning i hela dess vidd, helst efter samråd med de båda
andra nordiska länderna. Gent emot detta krav har nu utskottet i
sin synnerligen snäva motivering för sitt avstyrkande framhållit,
att utskottet är »overtygat om att Sveriges regering icke skall
underlåta att begagna varje tillfälle, som kan erbjuda sig, att föra
rättens och samförståndets talan i förhållandet mellan staterna
och anser därför någon riksdagsskrivelse i ämnet ej vara av
behovet påkallad». Jag kan för min del underskriva vad utskot-
tet här yttrat så till vida, att även jag hoppas, att den nuvarande
regeringen skall begagna tillfällena uti sådant syfte. Men jag
kan däremot icke alls vara med om den uppfattningen, att det här
skulle vara en sak, som absolut icke angår riksdagen, och att det
rent av kan vara likgiltigt, vad mening riksdagen i denna ange-
lägenhet har. Det anser jag vara en parlamentarisk bankruttför-
klaring, som jag för min del icke kan biträda. Jag tror i likhet
med vad motionären framhållit i sin motivering, att händelserna
visat, att det är av allra största vikt, att parlamenten, att folk-
representationerna själva börja syssla med dessa frågor och lägga
sitt ord i vågskålen för deras lösning, ty man kan icke påräkna
tillräckligt starkt intresse från regeringarna, vilka dock mera,
säga vad man vill, komma att företräda herremakten än folk-
makten även på detta område.

Den andra punkten i reservationen rör frågan om en skandi-
navisk avrustningsallians, och där har motionären särskilt pekat
på, vilken ömtålig och svår ställning de små staterna intaga, och
hur ogörligt det är för dem att kunna med vapenmakt hävda sin

ställning, om det verkligen skulle gälla. Motionären säger här- om: »Erfarenheten lär oss likaledes vad den väpnade neutralite- ten för ett litet land innebär. Kränkes den, blir landet helt enkelt krigförande makt och äventyrar att gå mot den fullständiga förintelsen. Hade Belgien icke haft någon armé, skulle dessa äventyr icke kommit över landet. Den obehäpnade neutraliteten hade uppenbarligen för detsamma varit ett vidare bättre värn än den behäpnade.» Jag har samma åskådning och många med mig ute i landet, att det för en liten nation kan vara väl så fördelaktigt att icke hålla sig med väpnat försvar alls som att rusta sig på sådant sätt, att det inåt blir ödelagt utan att det ändå utåt medför någon verklig trygghet.

Denna uppfattning har förts fram från socialdemokratiskt håll i denna kammare tidigare. Jag är sålunda visst icke den förste, som propagerar en sådan sats. Många av denna kammares ledamöter erinra sig säkerligen ett på sin tid ganska uppmärksammat anförande, som hölls av herr Rydén på Skånebanken, därvid han yttrade bland annat, att »mitt enkla förstånd icke har kunnat befria mig från den övertygelsen att, när man försöker invägga oss svenskar, en liten nation på 5 miljoner människor, i den föreställningen, att vi med vårt försvar skulle kunna hålla stånd mot en stormakt, som är tjugu à trettio gånger starkare än vi, detta är ett försök att förmå oss att bygga på ett självbedrägeri, som jag för min del icke under några omständigheter kan omfatta.» Nu vet var och en, att herr Rydén efter sitt arbete i försvarsberedningarna fått en annan uppfattning på denna punkt. Men för min del kan jag icke följa honom på hans utvecklingslinje, utan jag tror alltjämt, att den sats, som han här förkunnade, är lika sann som den var för fem år sedan, ja, kanske ännu sannare den dag som i dag är än den var den gången.

Det har stundom talats om en entent med åtminstone Norge, visserligen icke i sådant syfte, som motionären anvisar, men i alla fall i försvarsfrågan, ett försvarsförbund. Jag har ingen anledning att nu närmare ingå på den saken, men jag vill konstatera, hur absurt från socialdemokratisk synpunkt ett sådant förslag måste vara, eftersom de socialdemokratiska partierna både i Norge och Danmark hävda en absolut avväpningsståndpunkt och kräva omedelbar avrustning. Det har fått sitt uttryck bland annat i ett anförande, som den kände socialdemokraten Jeppesen höll på den internationella kongressen i Stuttgart 1907, vari han yttrade följande bemerkansvärda ord: »Vi bekämpa varje form av militarism: den kapitalistiska militarismen lika väl som den socialistiska militarismen: Alla slags rustningar gynna den militära andan. Det enda militärprogram vi vilja godkänna är: avväpning över hela linjen. Vi komma således ej att rösta annat än för en resolution i överensstämmelse med denna förklaring.»

Nu går den motion, som herr Lindhagen m. fl. framlagt, visst icke så långt, att den begär eller ens uttalar sig för någon omedelbar avrustning. Man har ofta invänt mot dem, som

*Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.*

(Forts.)

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.

(Forts.)

kämpa för avrustning, att vi vilja en »ögonblicklig» avrustning, och att detta ju är en orimlighet. Ja, vi veta, att en ögonblicklig avvapning icke går att få till stånd lika litet som man kan genomföra en ögonblicklig socialism, därför att man är socialist. Men det hindrar icke, att vi måste arbeta klart för detta måls förverkligande, även om vi väl inse, att det för närvarande icke låter sig göra helt enkelt därför, att motståndet från borgerligt håll och till dels även från socialistiskt håll ännu är för stort. Jag tror emellertid, att tiden borde vara inne för att vi med de senaste världshändelsernas lärdomar för ögonen skulle göra allvarliga försök att åtminstone, som reservanterna och motionärerna föreslagit, pröva framkomligheten av den väg, som de närmare anvisat. Det begäres icke mera än en undersökning angående möjligheten av en entent eller en allians i sådant syfte, och det förslaget tycker jag icke skulle anses farligare än att snart sagt vem som helst skulle kunna vara med om en sådan utredning.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Herr Löwegren: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att i likhet med den siste ärade talaren få börja mitt lilla anförande med en rent personlig deklARATION, och det är helt enkelt den deklARATION, att jag tänker icke, såsom herr Gustafsson, gå in på några personligheter — jag tänker icke heller här, som den siste ärade talaren, komma med en lång självbekän- nelse om min ställning till militarismen och mycket annat. Jag vill icke göra det, därför att jag verkligen har den respekt och aktning för den övertygelse, som ligger bakom herr Lindhagens motion, om vilken just herr Höglund talade, och jag vill ej slå in på den andra bogen med ett långt föredrag, därför att jag verkligen har en viss respekt och aktning även för den trötthet, som numera troligen bekajar kammaren, och den längtan, som den också hyser, att debatten icke måtte draga alltför långt ut på tiden. Jag vill däremot helt kort angiva, varför jag, även om jag tillhör samma partigrupp som den ärade motionären, ansett mig vara tvungen instämma i avslagsyrkandet på hans motion, detta trots att jag säkerligen har ett fullt ut lika levande intresse för fredsfrågan som herr Lindhagen, och mycket gärna skulle önska, att de vägar, som han anvisar i sina motioner, vore framkomliga. Då jag emellertid har den fasta övertygelsen, att de icke äro det, är det, som jag har måst yrka avslag på föreliggande motion.

Vad motionen nr 174 angår, innehåller den, som säkerligen alla kammarens ledamöter i förväg ha reda på, tvenne olika moment, av vilka det första ser förskräckligt oskyldigt ut. Det talar bara om, att vi skola »taga initiativ till ett målmedvetet framträdande uti den svenska utrikespolitiken för fredsfrågans lösning i hela dess vidd», och alla de, som ha en varm känsla för fredsfrågan och som kanske icke så nära reflekterat på saken tycka: ja, skola vi icke kunna göra så litet som att gå med på

ett sådant yrkande, hur är det då bevänt med vår fredskärlek? Men motionären har själv på ett annat ställe närmare utvecklat, vad han menar med detta sitt tal om att upptaga fredsfrågans lösning i hela dess vidd. Och se vi efter vad det är, så blir det: hans motion om världsspråk, hans motion om världsregering och världsparlament, hans motion om nationernas rätt att leva sitt eget fria liv, och jag tror, att vilja vi granska dessa olika motioner, kunna vi näppeligen vara med på dem allesammans, och därför tror jag icke heller, att vi kunna vara med på deras summa, d. v. s. första momentet i motionen nr 174, utan man får nog vara försiktig och yrka avslag på det också.

Vad sedan beträffar andra momentet, som är det väsentliga i denna sak, går det ut på en allians mellan de skandinaviska länderna, som skulle kunna föra fram till en gemensamt företagen avrustning. — Jag undrar nu, om det är rätta ögonblicket att komma fram med ett sådant förslag. Motionären säger visserligen någonting sådant som, att krigets lärdomar skulle för vårt lands vidkommande ha betydligt reducerat de farhågor, som man förut möjligen kunnat ha, för att vi skulle indragas i kriget. Ja, jag vill säga, att det är mycket självsäkert sagt, och jag undrar, om han kan stå för de orden. Jag undrar, om vi just i den svåra situation, som vi haft mer än en gång, kunna tala på det sättet, och jag tror, att det är bäst att vänta, att krisen gått över, innan man med så stor bestämdhet faller sådana uttryck.

Sedan talas också där om ett annat motiv för att man nu skulle gå fram till avrustning. Det motivet är, att man skulle ha lärt sig, troligen av ett visst lands exempel, att väpnad neutralitet kan draga öändlig skada över ett land och att det kanske är bäst med en oöväpnad neutralitet. Jag för min del är absolut motståndare till den ståndpunkten. Jag kan icke fatta, hur det är möjligt, att ett folk, vars land göres till krigsskådeplats av andra staters härar, icke skulle försöka försvara sin frid. Det är mig en otänkbar sak, att där icke skulle finnas personer, som ha den känslan inom sig, att man borde försöka hålla sitt land fritt från dylika inkräktare, och jag högaktar våra belgiska partivänner, vilka som en man lytt denna inre stämmaning att kämpa för sitt land. Jag har sålunda en åsikt vitt skild från den, som här uttalats av herr Lindhagen, och det är därför jag icke kunnat vara med om hans motion, allra minst som jag tror, att vår säkerhet här i Norden icke blir det minsta större, därför att alla de tre skandinaviska länderna och icke bara ett i stöten avrustade.

Förutom detta skulle jag, innan jag kommer till mitt avslagsyrkande, endast vilja nämna några ord i anledning av det tal, som senast hölls här av herr Höglund. Det talet är ganska skickligt lagt, och det är lagt så, som om det vore den internationella socialdemokratiens mening, som här framställdes av honom. Jag protesterar häremot. Herr Höglunds hela uppfattning de-

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.

(Forts.)

las av en liten grupp inom den internationella socialdemokratien, den delas av precis samma fraktion, dit den talare hör, vilken här citerades och som på Stuttgartkongressen fällt det mycket kraftiga yttrande, som av herr Höglund här upplästes. Men det bör ihågkommas, att denne talare stod i en förkrossande minoritet på Stuttgartkongressen, han fick icke alls igenom det han kämpade för, utan med en överväldigande majoritet samlade sig internationalen på Stuttgartkongressen liksom förut vid flera tillfällen, kring Bebel och Jaurès på den linje, som de uppdrogo och vilken är vitt skild från den enligt min mening försvarsnihilistiska uppfattning, som genomgår herr Höglunds hela anförande i frågan. Jag vill dessutom tillägga, att det har varit Norge, Danmark och stundtals Holland, på 1890-talet, som anslutit sig till denna försvarsnihilistiska riktning, men eljest har den lyckligtvis icke förekommit mer än i enstaka fall inom den socialdemokratiska internationalen.

Jag vill till slut framhålla, att hela herr Höglunds motive-ring hänger i luften, ty han talar om militarism, men det är icke tal om i denna motion att avskaffa militarismen, utan det är tal om att avskaffa försvaret. Socialdemokratien har alltid skarpt skilt på dessa begrepp, försvar och militarism. Militarismen är utväxterna på försvaret men icke försvaret självt. Och socialdemokratien står lika fullt som något annat parti, dess internationella sammanslutning lika väl som de nationella grupperna, på den ståndpunkten, att vi skola försvara oss, och det är i full överensstämmelse med detta program som vår svenska riksdags-grupp vid olika tillfällen har deklarerat denna försvarsvilja och också understött den med ett fullt utarbetat militärt program.

Herr talman, jag ber få yrka avslag å motionen och bifall till utskottets hemställan.

Herr Magnusson i Skövde: Jag ber först få säga, att jag icke länge skall taga tiden i anspråk. Då jag läste klämman i denna motion, fägnade det mig att se uttalat av herr Lindhagen och hans medmotionärer, att det gällde nationernas rätt att leva sitt eget fria liv. Jag frågar: varför ha vi arbetat och kämpat för försvaret här i landet, om icke för att såvitt möjligt få fastslagen och tryggad *vår* nations rätt att leva sitt eget fria liv? Under sådana förhållanden och såvitt det ligger allvar bakom klämman i denna motion, skulle också motionärerna erkänt, att denna rätt att leva sitt eget fria liv är någonting värd. Men denna rätt för en nation att leva sitt eget fria liv blir först då tryggad och någonting värd, när vi erkänna, att för att få leva detta liv det fordras offer, och det offret, det vill jag ha sagt herr Höglund, ligger icke däri, att man från riksdagens talarstol deklarerar sin antimilitarism, utan offret ligger snarare däri, att vi deklarerera vår fasta och ärliga vilja att försvara vårt land. Här i kväll ha åtskilliga icke blott yngre män utan även yngre riksdagsmän uttalat sig i denna fråga, och jag har

delvis av den anledningen begärt ordet, och jag har också med en viss fägnad funnit, att om än mycket kan skilja oss åt dock flertalet här i landet torde vara beredda att verkligen göra det offret, som fordras för att vår nation skall få leva sitt eget fria liv.

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Kort.)

Herr Winberg: Jag skulle icke ha begärt ordet i denna fråga, om jag icke ansåg, att föreliggande utskottsutlåtande och det sätt, varpå detsamma försvarats av herr Johansson i Brånsta, ovillkorligen inbjudit till kritik. Jag finner detta utskottsutlåtande så typiskt för alla dessa utlåtanden från utskott, där majoriteten icke vill göra någonting i en fråga. För det första kommer man med ett mycket vackert erkännande i början, att »utskottet finner i likhet med motionären, att det nu pågående blodiga kriget tydligt pekar på vikten av att åstadkomma ett mer harmoniskt förhållande o. s. v.» och sedan kommer man till en eloge över vårt lands regering: »Utskottet är ock övertygat om att Sveriges regering icke skall underlåta att begagna varje tillfälle, som kan erbjuda sig, att föra rättens och samförståndets talan i förhållandet mellan staterna.»

Ja, mina herrar, jag skulle åtminstone ha rätt att förvåna mig över den obegränsade tillit till vår regering, som lyser igenom detta utskottets uttalande. Utskottet resonerar som så: »det där sörjer vår regering nog för, inte behöver riksdagen lägga sig i sådana saker och taga initiativ i dem. Vi ha en så praktisk regering, och nog reder den ut saken.» Ja, mina herrar, jag tillåter mig ändå att i minnet återkalla, hur man för något mer än ett år sedan i denna kammare hälsade denna regering för första gången, och jag gratulerar särskilt vänstern inom utskottsmajoriteten för den snabba utveckling den genomgått, då den nu kan hysa en så obegränsad tillit till samma regering, som den då vid dess första framträdande här förklarade på intet sätt ha intagit sin plats på grundval av folkets förtroende.

Nu är det icke min mening att säga, att jag icke skulle ha förtroende för denna regering, men jag anser, att det vore ett servilt uppträdande från en lagstiftande församling att i en så viktig fråga som denna säga: »detta sörjer nog regeringen för; inte skola vi taga direkt initiativ.» Jag får lov säga, att jag finner detta ganska betecknande, liksom det också är betecknande, att när, sedan vi här i vårt land under gångna år varit sysselsatt i månader med att ordna det militära försvaret och alla dess detaljer, det nu för en gångs skull kommer fram en motion, som åtminstone i någon mån avser, att vi skulle intressera oss för något slags lösning av fredsfrågan som sådan, ja, då betraktar man det nära nog som ett intrång, om man upp-tager kammarens tid någon timme med att behandla den frågan. Mina herrar, vi borde väl ändå vara överens om, oaktat man här säger, att man just vid nuvarande tidpunkt skall akta sig för att framföra en sådan fråga som denna, att väl ändå knap-

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)

past någon tidpunkt kan vara lämpligare än nu, när vi se alla dessa ohyggliga följder utav den garanti för freden, som man förut ansett ha legat just i det militära försvaret, och som formulerats i denna paradoxala sats, som man sökt sprida över hela världen: »vill du freden, så rusta dig för kriget». Har den någonsin förut gjort en så eklatant bankruttförklaring som just i dessa dagar? Är det då icke på sin plats, att när vi se, att på den vägen är det icke ändå någon möjlighet att få någon garanti för fredens bevarande mellan folken, att man söker peka på andra vägar?

Herr Gustafsson i Brånsta yttrade, att, om den föreliggande motionen utgjort någon »verklig lösning» av fredsfrågan, hade han utan vidare varit med på saken. Ja, mina herrar, det är det vanliga uttalandet detta, de obofärdigas förhinder, att när det framkommer något förslag i den ena eller andra riktningen, så kommer man med den invändningen: det är ej den rätta vägen att gå, och det innebär i varje fall ej den slutgiltiga eller egentliga lösningen. Häråt kunna vi ej göra något. Skulle man ändå icke kunna komma överens om att undersöka, huruvida i de förslag, som eventuellt framkomma, ligger något, som man kan taga vara på, och som kan vidare utbyggas och förbättras av både utskott och riksdag? Huru skulle det ställa sig med utvecklingen här i världen, om man, varje gång ett förslag framkommer, som i sig icke innebär den slutgiltiga lösningen av ett spörsmål, skulle avvisa detsamma av denna anledning? Det är nedslående att se, på vilket — jag höll på att säga — lättvindigt sätt man behandlar dessa frågor under nuvarande förhållanden. Och ändå brukar man alltid vilja framhålla: att visst äro vi fredsvänner, visst vänta vi att komma fram till den tidpunkt, då vi skola slippa använda krig för att avgöra tvistefrågorna. Men tror man, att man kommer fram till denna ståndpunkt utan att verkligen göra något? Att den sålunda skall växa fram av sig själv, under det att vi sitta med armarna i kors och vänta på att allt skall bli färdigt? Är det ej tvärtom så här i världen, särskilt i fråga om mänsklighetens utveckling framåt, att man måste arbeta och arbeta energiskt för att komma något fram mot det mål, man föresatt sig?

Nu har man invänt, att för den väg, som motionären här anvisat, nämligen att man skulle uppdraga åt regeringen att upptaga ett målmedvetet arbete för att befrämja någon lösning av fredsfrågan, att för denna väg är tidpunkten icke lämplig, och att det vidare finnes andra hinder. Ja, man anser till och med, att det vore skadligt. Men, mina herrar, jag skulle vilja fråga särskilt dem bland utskottsmajoriteten, som nu äro på det klara med, att man ej kan komma fram på denna väg: har man då överhuvud något uppslag att komma med? Ty jag vill erinra om, att det ej är första gången, som motionen är före. Man invänder, att tidpunkten ej nu är lämplig, men frågan har

varit före förut, och då har det inte heller varit lämplig. Har man andra vägar att anvisa, eller skall man leva i den pessimistiska uppfattningen, att det här ej är möjligt göra något, att man skall vara fatalist och underkasta sig ödets outgrundliga gång? Det går ej taga frågan på det sättet. Jag skall ej i likhet med en föregående talare här inlåta mig på något som helst tal angående det socialdemokratiska partiets kongresser och den ställning, som dessa och de internationella kongresserna intaga till försvarsfrågan och mera dylikt därför att jag anser, att sådant knappast har något att göra med den nu föreliggande frågan. Jag skall ej heller taga som utgångspunkt den ståndpunkt, jag personligen har till militärväsendet som sådant, utan söka ställa mig på deras ståndpunkt, som anse, att militärförsvaret som sådant är absolut nödvändigt under nuvarande förhållanden. Men, mina herrar försvarsvänner, det är väl ändå ej så, att man menar, att detta sätt att hävda vår självständighet, som man nu använder, skall behövas för all framtid? Det har här uttalats till och med av en högerregerings utrikesminister — och då kan väl litet var ansluta sig därtill — att vi hoppas komma fram till andra förhållanden. Men då blir det också nödigt, att vi ej sätta oss och vänta på, att dessa förhållanden komma av sig själva, utan det kräves att vi göra något.

*Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.
(Forts.)*

Då jag nu är av den bestämda uppfattningen, att just den nuvarande tidpunkten är lämplig att försöka undersöka, vilka andra vägar för hävdande av folkens självständighet och oberoende äro möjliga att komma fram på, då det nu visat sig, att de medel, man hittills använt, lett till en så ohygglig världskatastrof som den, vi nu genomleva; då jag vidare anser, att de åtgärder, som här föreslås i motionen, äro av det värde, att man bör undersöka dem; då jag i varje fall ej anser, att det ligger någon fara i att undersöka dessa vägar, utan att det tvärtom kan giva uppslag till, att vi kunna komma ett litet tuffjät fram mot det mål, efter vilket vi alla säga oss sträva, nämligen att befria mänskligheten från den oerhörda förbannelse, som det nuvarande tillståndet med militärförhållandena i olika länder medför; då jag vidare anser, att riksdagen eller denna kammare bör åtminstone i någon mån visa något verkligt intresse även för åtgärder för fredsfrågans lösning efter allt, vad här nu förekommit i detta land för att ordna detaljerna i vårt militärförsvär; och då jag slutligen anser, att det är en ringa gård, om riksdagen även i någon mån visar intresse för fredsfrågans lösning, ber jag, herr talman, att få yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till den reservation, som finnes fogad vid utskottets betänkande.

Herr vice talmannen, som under herr Winbergs anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härefter ordet till

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.

(Forts.)

Herr Gustafsson i Brånsta, som yttrade: Herr talman! Med anledning av herr Höglunds inledningsord skall jag bedja få säga några ord.

Herr Höglund konstaterade i sitt anförande, att hans partikamrat, herr Rydén, innan han vunnit politisk erfarenhet fällt ett yttrande, som ej var fullt välbetänkt. Vid remissen av statsverkspropositionen erinrade herr Höglund om, att en annan ledamot av kammaren, nämligen herr Branting, då han var ung i riksdagen, också fällde ett yttrande som ej var välbetänkt. Jag tycker, att dessa exempel kunde giva herr Höglund anledning att betänka sin egen ungdom, då han tager sig an sina äldre riksdagskamraters parlamentariska uppfostran. För ej många dagar sedan yttrades här i kammaren, att man skall leva, som man lär, och det tror jag då i allmänhet ansågs som ett mycket demokratiskt krav. Jag kan därför ej förstå, att det på något sätt skall kunna anses kränkande, om man låter till och med en riksdagsman spegla sig i sina egna anföranden.

Vidare anförde

Herr Lindhagen: Jag skall i största korthet yttra några ord om föreliggande motion.

Egentligen borde jag vara ganska tillfredsställd med Gustafssons i Brånsta anförande. Ty han förklarade, att, om motionären hade stannat vid första punkten i yrkandena, hade utskottet nog blivit enhälligt om densamma. Jag tänkte då, att jag skulle taga fasta på detta och komma igen till nästa riksdag för att se, om utskottet då bleve enhälligt. Men herr Löwegren avkydde mina förhoppningar, då han sade, att i denna första punkt finnas inga riktlinjer, och att man därför ej kunde gå med på densamma. Jag tror, att herr Löwegren har i viss mån rätt häri. Om ett sådant förslag kommer fram, blir kanske Gustafsson i Brånsta den ende reservanten till förmån därför.

Vad nu angår själva saken, ligger det ganska nära till hands att säga, hurusom motionens tankegång är alldeles otrolig, att man ej kan befatta sig med den, att allt talar emot, att man skall göra något, och att vi endast böra lägga armarna i kors och vänta på bättre tider. Det var innehållet i herr Löwegrens anförande. Han var som vi alla ytterligt intresserad av fredsfrågan. Alla ha vi naturligtvis oavsett partiställning intet emot att förverkliga den eviga freden. Men vad som skiljer oss åt är väl benägenheten att också göra något för densamma. Där är det intressena som ställa sig olika. Jag har den uppfattningen, att vissa partiriktningar eller vissa synpunkter, som förekomma i avseende på denna fråga, göra, att man behöver icke se allting så hopplöst och negativt utan tro, att även här, liksom det alltid hittills visat sig i historien, ett initiativ från folket eller stora grupper av folket eller enskilda personer trots allt kan uträtta någonting. Det är därigenom, som någonting småningom händer

och sker. Jag tror därför, att när vi nu stå inför detta skådespel, världskriget, är den alldeles obefogad, den negativa ståndpunkt, som en del föregående talare här intagit. Vi måste väl säga oss, att detta går dock icke an, att det är någonting alldeles oriktigt, någonting felaktigt i världens organisation. Vi måste börja taga initiativ till att bryta staven över densamma. Naturligtvis äro vägarna svåra, men man brukar säga, att svårigheterna äro till för att övervinnas. Vi kunna börja med att reda våra tankar angående orsaker och verkningar.

*Ang. åtgärder
för freda-
frågans lös-
ning.*

(Forts.)

Herr Gustafsson i Brånsta hade i sitt anförande mycket lätt att komma åt mig personligen. Jag hörde också till herremakten sado han, och var alltså enligt min egen teori med bland dem, som förorsakat kriget. Men om man använder sitt förstånd, bör man ju kunna emancipera sig något från den gängse uppfattningen. Man kan visserligen svårigen göra det fullständigt, men var i sin stad borde i alla fall beflita sig om att göra sitt bästa, att icke se på förhållandena så förskräckligt krasst som den europeiska herremakten såsom institution. Jag beklagar, om jag lyckats i någon mån göra detta utan, såsom Gustafsson i Brånsta ansåg, befinner mig helt på samma ståndpunkt som denna klass i sin totalitet. Emellertid har jag erkänt, att den europeiska herremakten är i god tro. Min uppfattning grundar sig på erfarenheterna om miljöns inverkan på människorna. Nu anser jag för min del, att förnuftet dock kan bryta sig igenom detta omhölje i viss mån, ehuru icke fullständigt. Andra däremot hålla före, att dessa miljöförhållanden äro helt och hållet avgörande, och den åskådningen går alltså ut därpå, att herremakten just på grund av sin ställning får sin uppfattning, under det att de andra, som befinna sig på djupet, få en annan uppfattning. Det är ju faktiskt så, kan man säga, att hos oss åtminstone herremakten behärskar och leder alla partier i världen, som kommit sig upp, både högerpartierna, de liberala partierna och de socialdemokratiska partierna. Herremakten eller dess utgreningar behärskar dem alla på grund av sina tekniska insikter. Att den sålunda befinner sig i olika partier, som, det beror väl närmast därpå, att mången börjat reflektera på olika sätt över samhällets brister. De använda sitt sunda förstånd och försöka slita sig loss från miljön, ehuru detta som sagt dock aldrig går fullständigt. Men man får göra så gott man kan. Att man emellertid aldrig kan leva som man lär, det har Gustafsson i Brånsta rätt i och säkerligen är han själv också ett exempel därpå. Både med honom och med mig är det nog på det sättet. Emellertid, jag kan icke förstå, varför herr Gustafsson skall tala även om mitt inflytande i kammaren eller vad det var; jag har ju ingen myndighet alls.

För att nu i största korthet återgå till själva ämnet, så synes mig, att vi böra tänka på den av mig väckta frågan och just därför att vi äro en neutral nation. I detta avseende återoppar jag motiveringen i denna och den följande motionen. ty dessa båda

Ang. åtgärder
för fredsför-
frågans lös-
ning.
(Porta.)

motioner höra samman. Förslaget är icke något löst infall, utan jag har försökt visa, att vi för närvarande befinna oss på en sådan punkt, där utvecklingen hänvisar till, att någon bör taga det avgörande steget. Jag har en stark känsla inom mig, att nu är en sådan tidpunkt inne just för oss, och att vi verkligen skulle kunna åstadkomma någonting. Det skulle bli för vidlyftigt vid denna sena timme att närmare utveckla detta, och herrarna ha ju många gånger förut hört mina tankar i denna och liknande frågor. Jag vill därför bara med åberopande av motionernas motivering betona, att i denna riktning måste dock utvecklingen gå.

Vad beträffar socialdemokratiens ställning, så känner jag den verkligen icke. Den växlar ju efter olika länder och olika åskådningar, så man kan i varje fall icke säga, såsom herr Löwegren, att förslaget strider mot den socialdemokratiska åskådningen. Det var, ansåg han, en liten klick bara, som sysslar med dessa saker. Jag tror emellertid att med denna fråga börjar folk sysselsätta sig alldeles oberoende av partiståndpunkt. Jag känner flera personer, som icke alls äro socialdemokrater, men som anse, att detta måste vi börja tänka på. Dessutom har det förefallit mig som om den åskådning Löwegren ansluter sig till vore allenast den socialdemokratiska herremaktens ståndpunkt.

Men vad tro herrarna i alla fall, att det är kriget lär oss? Lär det oss, att nu mer än någonsin skola vi smida våra vapen? Lär det icke oss tvärtom, att det är just den beväpnade freden och de, som hållit i den militära yxans skaft, som gjort, att kriget brutit lös? Lär det oss icke, att ju flera vapen, desto flera inviter och frestelser att bruka dem, och att när ett folk är beväpnat, så har man nästan en rättighet just i detta förhållande att anfalla detsamma, ty det anses då icke fegt, när den angripne är beväpnad? Och har man väl börjat utgjuta även eget blod, så uppstå genast anspråk på skadeersättning. Jag tror alltså, att tidens lösen måste vara, att dessa tre små folk böra taga i övervägande detta steg, som de djupa leden i alla fall vänta på om än herremakten håller dem tillbaka. Vi måste se till, huru efter världskriget rättsbegreppen må omjusteras. Det sades, att det är skillnad mellan militarism och försvar, men försvaret kräver militarism, så detta är sammanfallande begrepp. Är det manne icke en riktig tanke, att ett folk, som gjorde en sådan vädjan i rättens namn hädanefter, skulle vara ännu bättre försvarat, än om det säger till en stormakt: akta er, kom icke, ty vi ha vapen! Skulle det folket icke vara lika väl försvarat, om det sade: vi åberopa nationernas rätt, vi åberopa vår egen rätt, vi ha i sekler varit ett fritt folk, och vi vilja fortfarande att vara det och vi vägra absolut att lita till vapen. Tro herrarna verkligen, att det värnet skulle vara mera inbjudande till överfall, att det motståndet skulle vara lättare att övervinna, än om man säger: ni må försöka taga oss, det anses ju vara er rätt, men vi ha vapen, och därför är det bäst att ni låta bli?

Om man kan frigöra sig från gamla fördomar, skall man fin-

na, tror jag, att det dock ligger någonting i denna motion. För min del är jag övertygad, att förslaget är bärkraftigt, och jag ber att få yrka bifall till detsamma.

Ang. åtgärder
för freds-
frågans lös-
ning.

(Forts.)

Överläggningen var härmed avslutad. Herr talmannen, som under sistnämnda anförande återtagit ledningen av förhandlingarna, gav nu propositioner på dels bifall till utskottets hemställan, dels ock avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Då votering emellertid begärdes blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller femte tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 132 ja mot 26 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Vidare upptogs till behandling andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åstadkommande av internationella överenskommelser om nationaliteternas rätt att leva sitt eget fria liv.

Ang. nationer-
nas rätt att
leva sitt eget
fria liv.

Uti en inom andra kammaren avgiven motion, nr 175, hade herr *Lindhagen m. fl.* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga under övervägande, på vad sätt i sammanhang med uppgörelsen efter världskriget eller eljest initiativ skulle kunna tagas från svensk eller helst skandinavisk sida, att i de internationella överläggningarna och överenskommelserna måtte fastslås nationaliteternas rätt att leva sitt eget fria liv.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion ej måtte till någon andra kammarrens åtgärd föranleda.

Uti en vid utlåtandet fogad reservation hade emellertid herrar *Bengtsson* i Göteborg, *Höglund* och *Ericson* i Funäsdalen hemställt om bifall till den i ämnet väckta motionen.

Utskottets hemställan upplästes, varefter ordet begärdes av

Ang. nationer-
nas rätt att
leva sitt eget
fria liv.
(Forts.)

Herr Höglund, som yttrade: Herr talman! Jag är visserligen mycket rädd för bifall från det håll, som så livligt beskärde herr Löwegren applåder, när han lovade att fatta sig kort, men jag skall i alla fall med hänsyn till den sena timmen inskränka mig till att yrka bifall till reservanternas förslag.

Vidare anförde:

Herr Lindhagen: Det förefaller mig som om kammarens ledamöter borde kunna se litet mindre räddhågat på den nu föreliggande frågan, ty här gäller det icke någon avrustningsfråga. Meningen är att man skulle börja opiniera för och föra ut i världen officiellt den tanken, att nationernas rätt att leva sitt eget fria liv måste, i den mån som det låter sig verkställas och i den mån man kan urskilja nationer som vilja göra det, vara en grundval för den blivande folkrätten. Det har ju redan Imanuel Kant uttalat som en grundläggande sats för det moderna tänkandet om folkrätten. Sedan har man strävat därtill allt mer och mer. Europas utveckling under förra århundradet har varit historien om hur det ena undertryckta folket efter det andra blivit fritt.

Nu har världsbranden kommit till. Även den har delvis förorsakats av nationalitetssträvandena. Nationalitetstanken har icke genom den gått tillbaka. Tvärtom skola vi nog finna efteråt vid uppgörelsen att man med allt större och större styrka skall kräva att nationalitetsprincipen såvitt möjligt skall bli ytterligare erkänd och att nya landvinningar skola äga rum på detta område.

Betecknande är att exempelvis inom den interparlamentariska unionen, som står oss nära, det hitintills icke varit möjligt att vinna gehör för den saken, och man har särskilt inom det nordiska interparlamentariska förbundet förklarat, att den frågan icke ens fölle inom unionens verksamhetsområde, ehuru det enligt stadgarna är alldeles tydligt att det gör så. Nu har emellertid inom detta senare förbund alldeles nyligen motståndet brutits till synes just i följd av världskriget. Förbundets råd har nämligen i november 1914 förklarat med anledning av världskrisen, att det är ytterligare två frågor, och bland dem denna, som unionen »kanske» måste ägna sin uppmärksamhet åt.

Alldeles nyligen ha representanter för engelska, franska och tyska socialdemokrater haft ett möte i London genom 42 ombud och där enat sig om att ett huvudmål för det blivande fredsslutet måste vara, att nationerna skola få rätt att leva sitt eget fria liv, och att särskilt de underkuvade nationerna få komma till denna sin rätt.

Vi veta visserligen nu att det är en stor fruktan inom riksdagen för att tala om dessa ämnen. Men huru kunna herrarna tänka sig att det rätta skall segra, om man inte ens talar i parlamenten, om det som är rättvist och viktigt. Då kan ingenting

uträttas. Det är väl här som vi, såsom representanter för folkets behov och rättstankarna, det är här som vi måste föra fram desamma.

Till detta syftades även i den interpellation, som jag nyligen tillät mig här framföra. Men interpellationen blev avslagen. Jag kan inte neka till att det gör på mig ett mycket nedslående intryck att man är så skuggrädd för att tala om vad som är riktigt i världen, att man inte ens kan tillåta en interpellation i avsikt att få fram en sådan fråga till övervägande. Men i alla fall, nu så går det inte att förhindra saken, ty jag har min grundlagsenliga rätt att väcka motion, så nu kunna herrarna inte votera ned det fria ordet.

Nu skall jag i alla fall med hänsyn till den sena timmen, herr talman, inskränka mig till att yrka bifall till reservationen.

Ang. nationernas rätt att leva sitt eget fria liv.

(Forts.)

Herr Löwegren: Herr talman, mina herrar! Det är en rad av skäl, som förestavat mig att inom utskottet yrka avslag på motionen, men vid denna sena timme kan jag inte ingå på någon närmare utläggning av dem, utan bara föra fram en enda av de olika synpunkterna. Herr Lindhagen har naturligtvis rätt, då han talar om att frågan är av stor vikt och bör komma fram till behandling i parlamenten. Men jag håller före, att då frågan skall gå fram dit, skall den vara så pass utredd, att den är klar och tydlig och man kan veta, vad motionären ifråga vill. Så är emellertid långt ifrån fallet med denna fråga, såsom den är formulerad här av herr Lindhagen och såsom den var formulerad vid föregående tillfälle. Jag tror inte den får fram vad herr Lindhagen egentligen vill. För att belysa den saken behöver jag bara taga fasta på, att han i sin formulering detta år yrkar på en sådan märkvärdighet som att »nationaliteternas» rätt att leva sitt eget fria liv skulle fastslås. Nationalitet — jag frågar var finns den folkrättslärare, som kan definiera vad nationalitet är? Det är ett etnografiskt begrepp, som inte har med folkrätten att göra. Och även om det stöde »nationernas rätt att leva sitt eget fria liv», så är nation enligt de flesta folkrättslärares åsikt en nästan odefinierbar sak. Folkrätten rör sig om förhållandena mellan *staterna* och icke mellan nationerna och ännu mindre mellan nationaliteterna.

Redar på grund av denna högst märkvärdiga avfattning av motionen är det som jag tror att den på formella grunder inte kan antagas, allra helst som, enligt motionärens mening, den sedermera skulle fastslås såsom den grundprincip, på vilken hela den internationella rätten skulle uppbyggas. Måste inte en sådan grundprincip vara klarheten själv, vara absolut säkert utformad? Och kan man då för en sådan grundprincip godtaga en formulering, som troligen inte alls uttrycker vad motionären egentligen velat?

Ang. nationer-
nas rätt att
leva sitt eget
fria liv.
(Forts.)

Herr Lindhagen: Den siste talaren började sitt anförande i förra frågan med att säga att han var lika intresserad av dessa saker som herr Lindhagen. Jag ville gärna tro det, men jag undrar ändå om det inte är någon skillnad, om inte jag är en liten smula mer intresserad för själva saken än herr Löwegren. Det skulle aldrig falla mig in i en sak, som jag är intresserad av, att göra ett huvudnummer av en språkfråga, huruvida ordet nation eller nationalitet är det korrekteste. Om jag skriver nation, då går det någorlunda an, ehuru även det är oriktigt, men om jag använder formuleringen nationalitet, då går det inte ihop på något sätt, menar Löwegren. Vad vill herr Löwegren, en representant, som det tyckes mig, för negationerna, vad vill herr Löwegren själv göra? Skall man avstå från alla strävanden, skall man bara bida vad som må hända?

Jag skall, herr talman, till en början hemställa om bifall till motionens kläm med utbytande av ordet nationalitet mot nation, som det stod förra året — ty jag har inte alls menat något nytt. Då är väl en del av Löwegrens stora motstånd bortfallet.

Nu så sade han vidare det att enligt folkrätten »nation» är ett odefinierbart begrepp. Jag vet inte varför herr Löwegren gör sig till talman för folkrätten. Folkrätten är grundad på såsom Kant uttrycker det, »att nationerna hava en till tiden obegränsad och oförytterlig rätt att fritt föfoga över sig själva». Även senare tänkare och personer, som ha strävat för detta, ha lämnat denna definition. Alla fredsgrupper och andra sammanslutningar, som intresserat sig för denna sak, tala också om nationerna. Nationerna äro världssamhällets personer, äro de verkliga enhetliga organisationerna till skillnad mängen gång från staterna. Det förstå alla vad jag menar, ifall man inte skall vara så lärd, att man låter lärdomen slå ihjäl allt intresse för verkligheterna, låter kasta ut barnet med badvattnet.

Världen är ett konglomerat av krångliga förhållanden. Nationernas rätt kan inte genomföras klart och i sin helhet överallt. Det finnes vissa ställen där det ligger olika byar om varandra av olika nationaliteter och det finnes även andra förhållanden, som omöjliggöra att man kan genomföra denna princip med matematisk noggrannhet ända ut i de yttersta detaljer. Men det är väl i alla fall så, att man skall försöka uppfånga det som ligger färdigt på de vägar som finnas. Då jag därför nu talar om nationernas rätt, behöver jag bara nämna såsom exempel orden Nordschleswig, Finland, Polen och Bosnien. Därmed bör var och en förstå vad som menas. Detta är påtagliga realiteter och då fördunsta alla invändningar som den siste talaren gjorde.

Denna sak är också betydelsefull för oss, ty det är klart att i samma mån denna grundsats blir erkänd, blir tryggheten större även för oss som nation.

Jag trodde som sagt nation och nationalitet kunde vänner

emellan få vara detsamma, men på grund av den språkvetenskap, som Löwegren utvecklade, har jag som sagt till undanröjande av hans stora bekymmer åtminstone i den delen ändrat mitt yrkande så att ordet nationalitet utbytes mot nation.

Ang. nationernas rätt att leva sitt eget fria liv.
(Forts.)

Herr Löwegren: Herr talman, mina herrar! Den siste ärade talaren undrade om det var så stort intresse för frågan, som fanns från min sida och vad jag som intresserad skulle ha gjort om jag velat befordra fredsfrågan. Jag svarar helt enkelt: Jag skulle inte slå in på några oframkomliga vägar å ena sidan och jag skulle å andra sidan vara så pass intresserad, att jag ordentligt skreve vad jag ville ha fram, så att jag inte beginge bockar, så att det hela bleve oklart.

Jag vill inte ingå på någon folkrättslig disputation med herr Lindhagen, men både Grotius och Kant och alla andra tala om staterna och staternas oberoende och tala inte, som herr Lindhagen här talade, om nationer. Folkrätten rör sig om mellanstatliga förhållanden och icke om förhållanden mellan nationerna.

Vad världen var — ett konglomerat av en massa krångliga förhållanden — det kunde herr Lindhagen definiera och det var en utomordentlig definition, men jag undrar om herr Lindhagen är lika skicklig att definiera begreppet »nation». Var god och giv oss den definitionen. Då kanske det kunde vara någon mening i herr Lindhagens ändringsförslag. Men då »nation» anses vara ett så krångligt och odefinierbart begrepp som det är, tror jag inte det nyttjar något att göra den lilla ändringen att utbyta ordet nationalitet mot nation.

Herr Lindhagen: Jag bara upprepar att jag har givit en definition på nation. En sådan definition är ordet Finland. En annan är Polen och en tredje är Nordschleswig o. s. v.

Herr Palmstierna: Herr talman! Jag förstår ju, att kammaren måhända är något otålig vid denna timma, men jag ber att få säga några ord i alla fall.

När jag läste herr Lindhagens motion för detta år, så fann jag att där låg en verklig agitatorisk kraft i densamma. Det var någonting i stilen som fångade, och jag kände när jag läste den, att här hade författaren varit varmt hänförd för sin sak. Jag tror även, att många av oss liksom han äro djupt besjälade av *viljan* till att, i den mån vi överhuvud taget med vår fattiga förmåga kunna göra det, biträda här och var i världen, där undertryckta folk kämpa förtvivlat för att få andlig frihet, för att få rum att kunna röra sig fritt. Jag behöver icke i kammaren hänvisa vare sig åt det ena hållet eller åt det andra, men jag tror, att det är mer än en av oss som haft tillfälle att erfara, huru även de, som tillhöra den svenska och skandinaviska rasen, kuvade av andra folk kämpa

Ang. nationer-
nas rätt att
leva sitt eget
fria liv.
(Forts.)

nästan i dödsryckningar, för att bevara sin rest av självständighet. För dem klappar vårt hjärta varmt.

Men ändå, herr talman, ehuru jag så känner och besjålas — om jag får begagna det uttrycket — av samma lidelse som författaren till motionen, så kan jag ändå icke gå annat än på avslag. Och ett väsentligt skäl för mig därvidlag, förutom åtskilligt annat, är att denna motion dock faktiskt avser att engagera den svenska staten, den svenska riksdagen, Sveriges regering, Sveriges utrikesledning, och detta i samband med den stora fredsuppgörelse, som skall komma ovanpå världskriget, för en *politisk aktion* till frigörande av undertryckta folk. Jag måste säga, utan att göra några exemplifieringar alls, att vi, för den händelse kammaren biträder det förslag som härmed i en synnerligen aktuell form är framlagd av motionärerna, bringas synnerligen nära den gräns, från vilken vi ha alla skäl att avhålla oss. Väl veta vi på grund av åtskilliga företeelser i pressen, att de finnas som gärna önska driva oss för nära och över den gränsen, men jag undrar, om icke kammaren bör noga tillse, att intet beslut här fattas, som kan ge anledning till missförstånd angående vår uppfattning om Sveriges förpliktelser och åtgöranden. Därföre nödsakas man att gå på avslag på denna motion. Och det skäl jag nu anfört måste med hänsyn till landets *egot* intresse att bevara fred och självständighet vara avgörande.

Men så måste jag, med anledning av vad motionären senast yttrat, för klargörande av frågan säga endast ett par få ord om innehållet i motionen. Det är nämligen så — och jag måste livligt beklaga det för sakens skull, som intresserar mig på det allra högsta — att *två* grundväsentligt olika begrepp äro i motionen hopblandade på ett rent av förvillande sätt. Det ena är spörsmålet om den *folkrättsliga utvecklingen* i världen. Det andra är frågan om den *politiska handlingen*, att gripa in i nuet, att kämpa för folkens frihet.

Det är verkligen som herr Löwegren nämnde en fullständig omöjlighet att på begreppet nation eller nationalitet över huvud taget fästa en folkrättslig utveckling. Det kunna vi ju förstå. Jag är säker om att herr Lindhagen med sin juridiska uppfattning måste inse, att man måste fästa den fortsatta utvecklingen av det folkrättsliga arbetet i världen vid en lagenhet, ett organiserat lagsamhälle. Och den lagenheten är *staten*. Ett *etnografiskt* begrepp däremot som *nationen* duger ej därtill. Därför är det alldeles omöjligt att utgå därifrån vid uppbyggandet av ett rättssamfund i världen. Sedan århundraden, ja mera, har en allmän rättsutveckling ägt rum med administrativa överenskommelser, konventioner och avtal *staterna* emellan, en hel vävnad av sådana förbindelser, som utgöra grundpelarna, det fasta underlaget för det rättssamhälle som undan för undan skall utbyggas på denna inre, organiserade lagenhet som vi kalla stat. Det är således vidare icke alls så att vi behöva en lag för att erkänna nationernas rätt. Tvärtom *utgår* hela den nutida folkrätten från ett erkännande av statens suveränitet. I sin mån må staten undergå områdesförändringar, men dess egenskap av

rättssamhälle ger den enda säkra grunden för internationell rätts-
utveckling.

Ang. nationer-
nas rätt att
leva sitt eget
fria liv.
(Porta.)

Det är en *politisk handling* som beröres med spørsmålet om nationernas frigörande. Kammaren behöver endast läsa i tidningarna för att erfara vad det är som kriget rör sig om. Med min socialdemokratiska uppfattning om förhållandena i världen ser jag *kapitalismen* som den stora faran. Engelsmännen pläga säga: »there is a skeleton in every house»; ja, det finnes i samhället ett skelett, ett spöke, som framkallat de skräcksyner vi nu förnimma. Det är kapitalismen. Men vi få icke glömma, att det genom århundradets historia också går som en jäsningsprocess framkallad av *nationalitetssträvandena*. Det är också *de* som i stor utsträckning framkallat krigen. Vi ha exempel: Tyskland, Grekland och Italien. Ja, vad är det som *nu* rör sig mellan Italien och Österrike, om icke spørsmålet om nationaliteten? »Italia irredentes». Kriget och nationalitetssträvandena hava under århundraden varit intimt förbundna med varandra. Något egentligt fredssträvande är det icke att ge ökat liv åt nationalismen.

Men så skulle jag vilja säga — jag ber kammaren om ursäkt att jag yttrar mig utförligt så sent på natten, men det kan ju hända, att det någon gång kan vara av intresse att klargöra begreppen och framlägga en och annan synpunkt.

Det kan måhända sias att utvecklingen går därhän, att medan man till en början sökte skapa *nationalstater*, strävar man numera att uppbygga *nationalitetsstater*. Vad menar jag med dessa båda uttryck? Nationalstater äro t. ex. Sverige och i stort sett Tyskland. De äro tämligen nationellt enhetliga. Nationalitetsstater däremot såsom Österrike-Ungern innehålla en mängd olika nationaliteter i sig. Det ser nu ut som om dessa nationaliteter — i varje fall en väsentlig del av dem — *icke* vilja frigöra sig ur den statliga gemenskapen för att bli autonoma utan önska ha denna bibehållen med en viss kulturell frihet och självstyrelse i det kommunala och administrativa livet m. m. Jag vill direkt fråga den ärade motionären: är han säker på att nationerna alltid *vilja* frigöra sig? Vi ha två nationer i Belgien, detta lilla tappra folk. Tror han, att dessa som stridit sida vid sida i skyttegravarna — flamländare och valloner — vilja skiljas åt? Tyskar finnas i Schweiz, Österrike och Tyskland, alltså i *tre* stater. Säkerligen tänka icke heller de att på något vis åstadkomma ny sammanslutning. Vad jag nu sagt visar följaktligen, att regeln som motionären bygger på — nationernas frigörelse såsom förutsättning för världssamhället — icke är allmän-giltig.

Och så finner man nog beklagligtvis en viss övertro på papperets betydelse i motionen. Det är ju dock så, att Schweiz år 1815, Belgien åren 1831 och 1839, Turkiet 1856, Marocko 1906 och Persien 1907 tillförsäkrades integritet, men verkligheten har visat hur illusoriskt detta varit. Nationerna fingo liksom medborgarna sin friförklaring 1789, och ändå ha vi haft ett helt århundrades historia

Ang. nationer-
nas rätt att
leva sitt eget
fria liv.
(Forts.)

sedan dess, som ådagalagt att med erkännandet var endast föga vunnet.

Nu vill jag till slut, herr talman, endast säga, att det ser nästan ut som om vi människor alltid i vår allmänna sammanlevnad skulle behöva något hopkittande element. I forntiden sammanknöts den patriarkala familjen av blodsbandet, i medeltiden var det grannskapsförhållandena som reglerade livet i stadshushållningen. Nutiden har sin nationalitetsidé som svetsar medborgarne samman i nationalstater. Det är väl så att en viss ekonomisk hushållning också kräver en samlande idé för dem som arbeta inom dess ram. Men jag vågar säga, — det är åtminstone något som jag förnimmer inom mig — att det kanske är viktigare, nästan mera av fredsarbete i denna den begynnande världshushållningens tid att kämpa för *internationalismen* i dess klara utkristalliserade form än att ytterligare vilja skärpa nationalitetssträvandena. Det är sant, att vi skola hjälpa, när vi kunna, folk som äro undertryckta, men hellre än nationalitetssträvanden följer jag internationalismens väg.

Ja, herr talman, detta var en utveckling av ämnet som jag kanske kunde ha sparat, men som jag ändå gärna önskat framställa. Min korta sammanfattning är den, att även med behjärtande av den stora sak som motionären framfört, är jag rädd för att engagera Sverige nu i en politisk handling, vars följder vi icke kunna överblicka.

Bifall till utskottet.

Herr Lindhagen: Den siste talaren har förklarar för kammaren, att han skulle försöka klargöra begreppen, men jag undrar, om kammaren egentligen är så klar på vad det är för begrepp herr Palmstierna har i denna fråga. Åtminstone kunde jag icke uppfatta var det egentligen stannade, ty när han tog tillbaka på den ena sidan, så lade han till på den andra, än på den ena principen och än på den andra. Så jag tror, att åtminstone icke herr Palmstierna har något klart begrepp om dessa saker.

Sälunda talades exempelvis om det begärtansvärda i syftmålet men menade han, att man icke skall sträva för nationernas rätt utan snarare för internationalismen. Jag vet icke, om Palmstierna menar, att vi skola söka slå ihop folken så mycket som möjligt gärna med våld och förtryck, så vi bli så internationella som möjligt. Ty det är ju den motsatsen som då kommer att ligga mellan internationalismen och den strävan denna motion innehåller. Min tanke är den — och det lär oss kriget, om vi se och icke blunda — att innan de nationer, som känna sig undertryckta och vilja bli fria, verkligen bli fria, kommer icke kriget bort. Sedan kommer internationalismen på ett naturligt och bestående sätt genom att fria folk frivilligt slå sig tillhoppa. Jag tror icke att vi kunna gå i den riktning som herr Palmstierna tydligen ifrågasätter. Endast genom en friförklaring av dem som vilja vara fria, beredas förnuftiga möjligheter till att de slutligen av egen fri vilja kunna slå sig samman till större internationell enhet. Det är väl utvecklingens gång, som vi se inför våra blickar.

Herr Palmstierna betonade, att endast genom krig ha nationerna försökt och kunnat bli fria, vilket också skulle tala emot nationen. Men däri ligger ju ett erkännande till en början, att de vilja bli fria. Min mening är för övrigt, att vi böra komma ifrån, att det endast är genom kriget som nationerna kunna frigöra sig. Skola vi icke kunna bli mogna för att föra ut den tanken i världen, att icke genom blodiga krig utan genom frivilliga överenskommelser skola nationerna vinna sin slutliga frigörelse. 1789 var det verkligen icke speciellt nationernas rätt som proklamerades, utan människans rättigheter. Vid en stor raskongress i London, år 1911, tror jag resolverade församlingen, att liksom 1789 det var människornas rättigheter som proklamerades, det nu vore på tiden, att även proklamera nationernas rätt.

*Ang. nationernas rätt att leva sitt eget fria liv.
(Forts.)*

Det invändes ock av Palmstierna, att det ej var sagt att alla nationer, som nu levde i statsgemenskap med andra nationer ville lösgöra sig. Den ärade talaren vet tydligen ej, att rättigheter endast utövas när man vill begagna sig av dem. Jag har ej motionerat om skyldighet för nationerna att leva sitt eget fria liv.

Till sist sade Palmstierna, att han var mycket rädd för att engagera det allmänna i denna sak. Ja, det är ju den tanken, som efter avtal mellan högern och liberalerna, understödda av en del socialdemokrater, slog ned min interpellation, och det är ju den tanken också som gör, att vi här i vår officiella politik anse, att vi icke skola göra någonting utan endast iakttaga tystnad. Den nu behandlade motionen jämte några andra är blott uttryck för åtskilliga svenska medborgares uppfattning, att vi måste komma till en annan åskådning på tingen.

Nu antyde Palmstierna, att han också hade »åtskilliga andra skäl», som talade mot motionen. Det hade varit av intresse att få veta dem. Jag vet, att han alltid har varit den främste motståndare till mina s. k. fredsmotioner, fastän han först i dag framträtt officiellt och berett mig tillfälle att från honom själv höra en närmare utveckling av hans skäl. Att han finner det angeläget, att motionen faller, därom har jag emellertid blivit fullt övertygad.

Jag har nu min mening i alla fall och jag fortsätter att yrka bifall till reservationen, men för all del, herr talman, med den ändring, att »nationerna» skall sättas i stället för »nationaliteterna». Detta senare är nämligen synnerligen viktigt.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan, 2:o avslag därå och bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o bifall till det av herr Lindhagen under överläggningen senast framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja godkänd. Votering begärdes likväl, till följd varav och sedan till kontraposition antogs den under 3:o upptagna propositionen, nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

*Ang. nationer-
nas rätt att
leva sitt eget
fria liv.
(Forts.)*

Den, som vill att kammaren bifaller femte tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen med den av herr Lindhagen under överläggningen föreslagna ändring däri.

Voteringen utvisade 105 ja mot 16 nej, vid vilken utgång kam- maren således bifallit utskottets hemställan.

§ 6.

Slutligen föredrogs ett från första kammaren ankommet proto- kollsutdrag, nr 192, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i an- ledning av herr Ingeströms motion, nr 42, om skrivelse till Ko- nungen med begäran om utredning och förslag beträffande åtgärder från statens sida till främjande av landsbygdens förseende med elektrisk kraft; och beslöt andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt tredje tillfälliga utskott.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtande, nr 9, i anledning av väckta motioner om dels skrivelse till Kungl. Maj:t angående medgivande av rätt för kommun att tillerkänna innehavare av kommunalt för- troendeuppdrag ersättning för mistad arbetsförtjänst m. m., dels skrivelse till Kungl. Maj:t angående utvidgad befogenhet för lands- kommun att besluta om ersättning för utförande av kommunala uppdrag;

statsutskottets utlåtanden:

nr 6, angående regleringen av utgifterna under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till civildepartementet;

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående er- sättande av vissa förskottsvis utgivna medel;

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående an- skaffande av motorcyklar för armén;

nr 21, i anledning av väckta motioner om anslag till central- styrelsen för förbundet soldaternas vänner;

nr 22, i anledning av väckta motioner om anslag till svenska freds- och skiljedomsföreningen;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fast-

ställande av postverkets stat för driftkostnader år 1916 jämte i hit-hörande ämne väckta motioner;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa byggnader och anläggningar vid statens trafikerade järnvägar m. m.; och

nr 25, i anledning av väckt motion om anslag till undersökning och upprättande av kostnadsförslag för järnväg från Hede kyrkoby till gränsen mot Norge;

bevillningutskottets memorial, nr 13, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande utskottets betänkande nr 12, i anledning av väckt motion om tullfrihet för avkokt silke, som ej inkommer i smärre, för detaljhandeln lämpade uppläggningar; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utarbetande av ny taxa för distriktsveterinärer m. m.;

nr 25, i anledning av väckta motioner om rätt för vissa arrendatorer i Trollhättan att till bestämt pris inköpa sina arrenderade tomter;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa Varbergs f. d. fästning tillhörande områden; och

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av Livregementets grenadjärers och Livregementets husarers förutvarande övningsfält Sannahed.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

§ 9.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Jönsson</i> i Fridhäll	under 3 dagar fr. o. m. den 22 mars,
» <i>Sundberg</i>	» 3 » » » 22 »
» <i>Nordström</i>	» 14 » » » 24 »
» <i>Hedström</i>	» 14 » » » 24 »
» <i>Schotte</i>	» 5 » » » 3 april,
» <i>Jonsson</i> i Hökhult	» 14 » » » 24 mars,
» <i>Persson</i> i Björsbyholm	» 14 » » » 24 »
» <i>Larsson</i> i Säby	» 14 » » » 24 »
» <i>Bengtsson</i> i Göteborg	» 5 » » » 24 »
» <i>Olsson</i> i Rödningberg	» 14 » » » 24 »
» <i>Persson</i> i Malmö	» 3 » » » 22 »
» <i>Karlsson</i> i Fjäl	» 14 » » » 24 »
» <i>Akerlund</i>	» 2 » » » 22 » och
» <i>Löwegren</i>	» 14 » » » 24 » .

Lördagen den 20 mars, e. m.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 12,17 på natten.

In fidem
Per Cronvall.
